

Debat a bat

d

Límits ètics i jurídics en el treball social penitenciari

Generalitat de Catalunya
Centre d'Estudis Jurídics
i Formació Especialitzada

Avis legal

Els continguts d'aquest document estan subjectes a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 2.5 Espanya de Creative Commons, el text complet de la qual es troba disponible a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/legalcode.ca>. Així, doncs, se'n permet còpia, distribució i comunicació pública sempre que se citi l'autor del text i la font (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia. Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada), tal com consta en la citació recomanada inclosa a cada article. No se'n poden fer usos comercials ni obres derivades.

Resum en català:

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/deed.ca>

Nota: Aquest és un material reeditat en desembre de 2008, a partir del treball realitzat l'any 1997.

Índex

Presentació	3
--------------------------	----------

Tema 1

Relació no voluntària (mediatitzada) entre treballador social, intern i família	4
--	----------

1.1. Introducció	4
1.2. Justificació	4
1.3. Objectius	4
1.4. Metodologia	5
1.5. Aspectes legals	6
1.6. Anàlisi de la relació Treballador social, intern i/o família a través del procés penitenciari	7
1.6.1. Ingressos	7
1.6.2. Preventius i/o penats sense classificar	8
1.6.3. La classificació	9
1.6.4. Permisos	9
1.6.5. Revisió de grau	10
1.6.6. Llibertat condicional	11
1.7. Conclusions	12
1.8. Agraïments	13
1.9. Bibliografia	14

Tema 2

Límits ètics de la intervenció professional	15
--	-----------

2.1. Presentació	15
2.2. Introducció	15
2.3. Metodologia	16
2.4. El codi d'ètica professional	16
2.4.1. El secret professional	17
2.5. Reinserció versus control	19
2.5.1. En relació al rol professional	19
2.5.2. En relació a l'intern	20
2.6. Consideracions ètiques entorn a la recollida i tractament de la formació	21
2.6.1. Recollida d'informació durant l'entrevista amb l'intern	21
2.6.2. Registre de la informació	22
2.6.3. Transmissió de la informació	22
2.6.4. Custòdia de la informació	24
2.7. Conclusions	24
2.8. Autors	25
2.9. Bibliografia consultada	25

Tema 3**Límits i competències entre els diferents interventors professionals i els treballadors socials..... 26**

3.1. Presentació	26
3.2. Procés metodològic.....	26
3.3. Introducció.....	27
3.4. El tractament penitenciari : límits en la seva execució	28
3.4.1. Equips interdisciplinaris o multidisciplinaris	28
3.4.2. Política penitenciària i intervenció professional	29
3.4.3. Limitacions comunes a tots els professionals.....	30
3.5. Treball social penitenciari	31
3.5.1. Definició:.....	31
3.5.2. Funcions generals dels treballadors socials	31
3.5.3. Funcions específiques en l'àmbit penitenciari	32
3.5.4. Tècniques	33
3.6. Límits i interferències entre el treball social i altres disciplines.....	33
3.6.1. Límits del Treball Social que afecten a la participació en els Equips Tècnics.....	33
3.6.2. Participació dels Treballadors socials en els programes d'intervenció	34
3.6.3. Interrelacions: Treballadors socials i Equip Tècnic.....	35
3.7. Conclusions.....	37
3.8. Presentació dels autors	38
3.9. Bibliografia.....	39

Tema 4**4. Límits ètics i jurídics de la informació..... 40**

4.1. Introducció.....	40
4.2. Experiència de treball en grup d'actualització i debat.....	40
4.2.1. Constitució del grup.....	40
4.2.2. Estructuració del treball.....	41
4.2.3. Metodologia de les sessions	41
4.3. Conceptes i legislació bàsica.	42
4.3.1. Conceptes bàsics	42
4.4. Dilemes treballats pel grup	45
4.5. Conclusions.....	50
4.6. Bibliografia.....	52
4.7. Autores del treball	53

Tema 5	
Límits ètics i jurídics de la informació	54
5.1. Agraïments	54
5.1.1. Components del grup	54
5.2. Presentació	54
5.2.1. Introducció	54
5.2.2. Constitució del grup	55
5.2.3. Elecció del tema	55
5.2.4. Metodologia de treball	56
5.3. Límits ètics i jurídics de la informació	57
5.3.1. Marc legal	57
5.3.2. Marc teòric-ètic	57
5.3.3. Definicions	58
5.3.4. Límits	59
5.3.5. Límits i funcions	59
5.3.6. Aplicació de la normativa o flexibilitat en la intervenció	60
5.3.7. El dret a la prestació de serveis socials	60
5.3.8. Límits de l'acció social: entre el voluntariat i els treballadors socials....	61
5.3.9. Quan al TS se l'hi assigna un rol controlador.	61
5.3.10. Secret professional i confiança amb l'usuari.	62
5.3.11. Ús o abús de la informació?	63
5.3.12. La informació pertany al usuari, a la institució o al professional que l'ha elabora?	64
5.3.13. Fer valoracions es fer judicis?	65
5.3.14. Objectivitat vers subjectivitat?	65
5.4. Conclusions	66
5.5. Referència bibliogràfica	66

Presentació a la reedició de 2008

La disciplina de treball social es caracteritza, entre d'altres factors, per incidir en l'espai familiar provocant dinàmiques que faciliten un avenç de les relacions personals i socials des d'una perspectiva àmplia.

Aquesta intervenció pren una rellevància especial quan es realitza des d'un àmbit tan específic com ho és el penitenciari: a les dificultats inherents a la pràctica professional, s'hi afegeixen altres elements que condicionen els resultats com ho són l'enquadrament institucional, el compliment d'una sentència, els elements de control envers els usuaris o la pressió diària entre les persones custodiades.

El present treball, recuperat en el desembre de 2008, ha volgut incidir en algunes de les característiques que condicionen la pràctica professional en aquest entorn, centrant la reflexió en els aspectes ètics que embolcallen la intervenció del professional del treball social.

S'ha volgut d'altra banda comptar amb diferents grups de treball i discussió per tal d'aportar un major nombre de punts de vista sobre una mateixa reflexió, raó per la qual apareixen cinc aportacions diferents amb tot un seguit de reflexions que, en alguns casos, comparteixen les seves conclusions i la seva anàlisi, i d'altres que aporten nous elements en el context d'intervenció professional.

En definitiva, aquest és un treball viu i atemporal que ens permet aproximar-nos a les dificultats i els condicionants d'un col·lectiu professional amb una presència imprescindible en la intervenció amb persones sota mesures penals.

Tema 1.

Relació no voluntària (mediatitzada) entre treballador social, intern i família

1.1. Introducció

El treball que es presenta és fruit d'un seguit de reflexions portades a terme per professionals del treball social que desenvolupen la seva tasca dins de l'àmbit penitenciari, encara que en diferents centres aquest fet suposa treballar amb realitats i problemàtiques ben diferents segons es tracti de població adulta (homes, dones) o de població jove, si bé tota ella té un denominador comú: la manca de llibertat.

1.2. Justificació

Producte de la necessitat i la demanda de formació específica per part de tots els treballadors socials de la Comissions d'Assistència Social Penitenciària, el Centre d'Estudis i Formació va plantejar a una professional aliena al camp penitenciari, aquesta inquietud per tal que es portés a terme alguna iniciativa per donar resposta a aquesta demanda. Com a resultat d'això es va convocar una jornada de treball on hi havia un/a representant de cada centre penitenciari i de cadascuna de les Comissions d'Assistència Social Penitenciària, escollit de manera voluntària pels diferents equips de treball.

D'aquesta jornada van sorgir diferents temes que reflectien les inquietuds i necessitats de tots els professionals. Posteriorment, en cada centre de treball es van escollir per votació tres temes així com les tres persones que assumirien el rol de conductores.

El grup en principi havia escollit dels tres temes triats, el que feia referència a la "Relació no voluntària entre treballador social, intern i família". Si la relació voluntària és aquella que és dóna de manera lliure, deliberada i sense sentir-se obligat, en una institució tancada s'entén que aquesta voluntarietat és inviable: atès a que la no col·laboració en la relació assistència pot comportar repercussions negatives en el gaudiment de beneficis penitenciaris, es va entendre que aquesta "voluntarietat" es transforma en una relació mediatitzada per la pròpia institució.

1.3. Objectius

Cal assenyalar que el que es pretén no és tant extreure unes conclusions exhaustives sobre el tema que s'ha treballat, sinó arribar a fer un aprenentatge, a partir de les experiències individuals, que permeti reflexionar sobre el tipus de relació que s'estableix entre els professionals, els interns i les famílies en una institució que, no només té la funció de rehabilitació/reinserció, sinó també de relació és o no voluntària, o està més o menys mediatitzada. I per últim, estudiar com aquesta mediatització i/o voluntària condiciona la intervenció professional.

1.4. Metodologia

El nexa d'unió entre els professionals integrats del grup ha estat l'afinitat al tema que s'ha tractat, si bé com ja s'ha esmentat anteriorment, es parteix de la base que totes realitzen el treball en un centre penitenciari.

Per tant es pot dir que és un grup de treballadors social que té interès en analitzar i aprofundir en la relació professional que es manté amb l'usuari i/o famílies en un medi tancat.

Aquest aprofundiment s'ha portat a terme mitjançant la posada en comú i discussió del treball diari, a més de la lectura bibliogràfica relacionada amb el tema.

S'han realitzat dotze sessions de dues hores i mitja, entre les quals havia un interval d'una setmana. En total han estat trenta hores.

La documentació consultada ha clarificat algunes qüestions i ha donat elements de reflexió, però cal que malgrat tots els esforços realitzats no s'ha trobat cap referència bibliogràfica específica sobre el tema escollit.

En la primera sessió es va arribar a l'acord de realitzar lectures bibliogràfiques relacionades amb el tema, per potenciar el debat i la reflexió. Aquestes lectures van ésser escollides en la gran majoria pel grup a partir d'un recull bibliogràfic aportat per la conductora. En aquesta mateixa sessió es van consensuar aspectes d'organització i funcionament del grup.

El debat es va iniciar amb la lectura escollida pel grup i aportada per la conductora, la qual va ésser llegida fora de les sessions. Al inici d'aquestes, es feia un petit resum del que s'havia llegit, s'obria la discussió, és confrontava amb la experiència professional i s'introduïen elements del treball quotidià.

El debat i les conclusions es recollien en un cada que realitzava cada sessió un membre diferent, del grup, i lliurava a la resta en la propera jornada.

Tanmateix la conductora feia un recull de les reflexions que es duïen a terme en cada sessió, realitzant una síntesi final, la qual era llegida i aprovada pel grup.

Durant les primeres sessions el debat va ésser lliure, però es va veure la necessitat de dotar-lo d'un contingut més ordenat i es va emmarcar dins del procés penitenciari, essent aquest el punt i fil conductor de la reflexió, passant a debatre cada fase d'aquest procés.

Cal assenyalar que també va ésser en aquest punt, quan el grup es va plantejar el canvi de l'enunciat del tema, com ja s'ha exposat anteriorment.

Les sis sessions següents es van dedicar plenament al debat i reflexió. Finalment en les tres darreres jornades, el grup es va dividir en subgrups, per tal d'ésser més operatiu, i es va elaborar aquest document amb l'ajuda de les actes i reculls realitzats durant les sessions.

1.5. Aspectes legals

El Treball Social que es realitza dins de l'àmbit penitenciari, l'emmarca la Constitució Espanyola on és reconeixen els Drets Fonamentals de la persona. En concret a l'article 25 on s'especifica que "les penes privatives de llibertat restaran orientades vers la reeducació i la reinserció social.....". Aquest principi general és desenvolupat a la Llei orgànica penitenciària 1/79 de data 26.9.79, així com en el Reglament penitenciari de data 8.5.1981, on per donar compliment a aquest manament constitucional, contempla el tractament penitenciari (article 237.1 del Reglament penitenciari):

"El Tractament Penitenciari consisteix en el conjunt d'activitats directament dirigides de la reeducació i la reinserció social dels penats"

Així mateix en el paràgraf tres de l'article 239, del Reglament penitenciari s'especifica sobre l'acceptació per part de l'intern del tractament penitenciari:

"L'intern podrà refusar lliurement o no, col·locar en la realització de qualsevol tècnica d'estudi de la seva personalitat o mètode de tractament sense que això tingui conseqüències disciplinàries, regimentats, ni de regressió de grau de tractament. La classificació es realitzarà, en aquest casos, en últim terme, mitjançant una observació directa del comportament i de la utilització de les dades documentals existents".

Si bé en el mateix article, però en el primer i el segon paràgraf, s'esmenta especialment que es fomentarà que l'intern participi en la planificació i l'execució dels seus tractaments seran estimulats, tant com sigui possible, interès i la col·laboració dels interns en els seus propis tractaments". També fa esment a les funcions del Treballador Social, així com de les Comissions d'Assistència Socials Penitenciària (òrgan autònom del qual depenen les treballadores socials), si bé aquestes es van crear amb el Decret 555/83 de data 15.12.83. en el que s'especifica la seva estructura, funcions i objectius.

Cal remarcar que a l'any 96 (Reial Decret 190/96 de data 9.2.96), s'ha elaborat un nou Reglament penitenciari, així com un nou Codi penal, però aquests no introdueixen cap variació a ho exposat anteriorment.

També cal fer referència a la Llei 26/1985 de Serveis Social del Parlament de Catalunya de data 27.12.1985. que és on s'estructuren els serveis social en dos nivells:

- SERVEIS SOCIALS D'ATENCIÓ PRIMÀRIA: els quals constitueixen el punt d'accés immediat de la població a la xarxa de serveis socials. D'aquest servei s'adreça al ciutadà als serveis socials especialitzats.
- SERVEIS SOCIALS ESPECIALITZATS: nivell d'atenció específica adreçada al diagnòstic, el tractament, el suport i la rehabilitació dels dèficits socials de persones pertanyent a col·lectius caracteritzats per la singularitat de les seves necessitats.

En l'article cinquè punt segon, apartat 6. d'aquesta Llei, queda contemplada com una de les àrees d'actuació, la prevenció i el tractament social de la delinqüència, l'atenció social a presos i la reinserció social d' ex-reclusos, sense perjudici de les funcions dels serveis de la rehabilitació específics.

Per tant, tenint en compte la definició de serveis socials especialitzats que emmarca la Llei de Serveis Socials, els Serveis Socials Penitenciaris queden inclosos dins d'aquest àmbit.

1.6. Anàlisi de la relació Treballador social, intern i/o família a través del procés penitenciari

Abans d'endinsar-nos en l'anàlisi professional que manté l'assistent social amb l'intern i la família, a través del procés penitenciari, cal clarificar algunes qüestions, que ajudaran a fer més entenedora la tasca que realitza.

La intervenció del treballador social es dona tant a demanda de la Institució, com a petició de l'intern, família, o altres serveis socials externs i també per la detecció de necessitats socials. Sovint aquestes intervencions no són successives, sinó simultànies.

Cal assenyalar que els Treballadors Socials són els únics professionals del centre penitenciari que no realitzen la intervenció només amb l'intern, sinó també amb la família, a més de portar a terme la coordinació amb altres institucions que treballen el cas.

1.6.1. Ingressos

Quan una persona ingressa a la presó ho fa en el departament d'ingressos on romandrà per un període de temps, durant el qual ha de ser entrevistat per diferents membres de l'equip d'Observació i Tractament, pel treballador social i visitat per un metge; posteriorment passarà a la galeria o mòdul que li sigui assignat. Aquesta assignació de galeria o mòdul estarà en funció de la situació personal, social i criminològica de la persona, i es valorarà per l'equip professional abans descrit, que és qui s'encarrega del recull aquesta informació.

L'entrevista que el treballador social realitza al departament d'ingressos, és la primera presa de contacte que té amb la persona privada de llibertat. L'objectiu és la recollida de les dades socials, familiars, la detecció de necessitats si n'hi ha, i a la vegada fer una tasca de contenció, informació i orientació. Si en aquesta primera entrevista –on quedaran marcades les pautes de la relació d'ajuda- es fa una bona acollida, aquesta pot afavorir la relació professional posterior.

S'ha observat que, en les persones que entren per primera vegada a un centre penitenciari, l'entrevista té molta importància, ja que constitueixen un espai de contenció de les pors i ansietats de les fantasies que es poden generar arran de l'encarcerament. És per això, que és molt important facilitar a l'intern tota aquella informació que l'ajudi a anar trobant el seu propi espai i alhora clarificar les idees distorsionades que pot tenir de la presó.

En aquesta entrevista es poden detectar situacions carencials i/o conflictives que posteriorment es podran treballar amb la família.

Si es manté una entrevista amb la família poc després d'haver ingressat l'intern a presó, ajudarà a la detecció de necessitats i es podran canalitzar o derivar als professionals o serveis adients.

Hom pensa que, en general, la primera entrada a presó produeix un fort impacte, tant a l'intern com a la família. Aquesta acostuma a desplaçar les culpes fora del nucli familiar (per exemple: a les companyies); neguen la responsabilitat del seu familiar i ells tampoc assumeixen el delictes. No obstant això, cal observar que les percepcions i sofriments poden variar en funció de la primarietat o reincidència delictiva de l'intern.

Tot i que l'entrevista d'ingressos es realitza per manament institucional, ja que així ho contempla el reglament penitenciari, es considera necessària. L'usuari la viu, sobretot els primaris, com a poc mediatitzada per la institució, ja que identifica al treballador social com un professional d'ajuda.

Abans de finalitzar aquest punt, cal fer referència al fet que, en determinats casos, la persona que ha d'ingressar al centre penitenciari per complir una condemna, ho pot fer previ pacte amb l'autoritat judicial competent. D'aquesta manera s'aconsegueix que aquella persona que està en un procés de reinserció favorable, pugui minimitzar les conseqüències negatives que implica el ingrés al centre penitenciari. En aquest cas, l'usuari pot sol·licitar la intervenció del treballador social abans del ingrés al centre penitenciari per tal de preparar-lo, reunint la informació i documentació necessàries que permetin, una vegada entri a presó, que pugui sortir el més aviat possible i reincorporar-se a la seva vida quotidiana, mitjançant els mecanismes previstos a la llei (per exemple: aplicació de l'article que li permeti sortir durant el dia i dormir al centre penitenciari).

Per acabar, assenyalar com a conclusió que és en la primera entrevista, tant a l'intern com a la família, des d'on parteix tota relació d'ajuda i posterior vincle d'assistència.

1.6.2. Preventius i/o penats sense classificar

Un cop l'intern passa a galeries i/o mòduls comença el procés d'adaptació i ubicació al centre penitenciari.

En aquesta fase del procés penitenciari la relació professional, neix majoritàriament de la demanda de l'intern o la família, i per tant la relació no és tan mediatitzada que si s'iniciés per una demanda institucional.

Durant el període de temps que transcorre entre el ingrés a la presó i la seva posterior classificació (a vegades poden passar mesos), la intervenció professional té a veure amb les necessitats, carències i/o conflicte de l'intern i llurs famílies. Les demandes no només vénen de l'usuari i famílies, sinó també d'altres professionals i/o serveis o institucions, amb les que es treballa de forma coordinada d'acord amb l'especialització de cadascun.

Perquè s'estableixi relació no sempre és necessari que hi hagi una necessitat material, a vegades, es pot establir tenint com a únic objectiu l'ajut, orientació i contenció. Quan la intervenció s'inicia en aquesta fase pensem que la informació facilitada per l'usuari és més verídica, al no haver-hi condicionaments externs.

Els objectius marcats en la intervenció han d'ésser molt realistes i han de tenir en compte les limitacions de l'usuari, ja que sinó seran assolits i els generarà tant a l'usuari com al professional sentiments de culpa i de fracàs.

En alguns casos en aquesta etapa la intervenció professional és molt intensa, sobretot quan l'empresonat és el cap de família, ja que això descompensa la dinàmica familiar i té repercussions molt greus tant a nivell afectiu com econòmic. No obstant això, durant aquesta fase es pot donar la no relació, que es produeix quan no hi ha cap demanda per part de l'usuari, família o institució.

Tant en un cas com en l'altre, el següent pas és LA CLASSIFICACIÓ.

1.6.3. La classificació

Un cop l'intern ha estat jutjat i té la sentència condemnatòria en ferm, tal i com contempla la Llei orgànica 1/1979 i el Reglament penitenciari es procedeix a la classificació per part dels tècnics de l'Equip d'Observació i Tractament. La classificació ha de tenir en compte la situació penal, durada de la condemna, historial delictiu, personalitat, història personal i situació sociolaboral i familiar de l'intern, així com les possibilitats de la reinserció al medi on tornarà. És en el moment de la classificació quan s'estableix una relació entre el treballador social, l'intern i família (això sempre que no s'hagi fet prèviament): En cas que sigui la primera entrevista s'informa del seu objectiu, així com de la conveniència d'entrevistar a la família amb qui conviu, i la possibilitat de coordinació amb altres institucions, si es considera adient. En el cas que ja s'estigui intervenint, la classificació és només un pas a seguir.

És en aquest punt del procés on la relació treballador social, família, intern, es troba més mediatitzada, ja que és a partir d'aquest moment que majoritàriament l'intern pot començar a gaudir de beneficis penitenciaris, i per tant l'intern i/o família està més condicionats a les seves respostes.

Així l'intern és molt conscient que en aquest moment el treballador social exerceix una funció institucional i és un membre més de la junta de classificació. En aquesta fase, els interns tenen moltes expectatives i, de vegades, aquestes són desmesurades. Per això no se'ls ha de donar falses esperances, ja que s'ha de partir d'un principi la realitat. La tasca del professional és objectivitzar al màxim la informació i verificar-la mitjançant la contrastació amb altres serveis externs, sempre que sigui possible per poder-la traspasar la junta de classificació i fer una proposta el més ajustada possible a la realitat de l'intern.

Atès que en aquest punt la relació és més mediatitzada, el discurs de l'intern i la família moltes vegades també són més adaptats al medi. Això afegit a que existeixen entre els interns creences de que amb carta de treball, acolliment familiar, etc. És més viable aconseguir un grau de tractament més favorable, això fa que moltes vegades distorsionin la realitat; realitat aquesta que també queda distorsionada per la família per influència dels propis interns. Hi ha ocasions en que les famílies acudeixen a entrevistes molt professionals pels interns i aquestes pressionen a l'assistent social. També s'ha detectat actituds ambivalents amb les famílies, atesa la ambivalència que hi ha en els mateixos sentiments.

Durant l'internament, l'intern i família no sempre evolucionen en la mateixa direcció. Tots dos tenen la fantasia i l'esperança de que l'altre evolucionarà segons les seves pròpies expectatives i en la realitat no sempre és així. Aquest fet pot comportar canvis en la dinàmica quan l'intern retorna al nucli familiar (bé en permís de segon grau, en règim de semilibertat o en llibertat definitiva) i no sempre es sap resituar en el seu lloc dins del nucli. L'assistent social ha d'ajudar-lo a que trobi el seu propi espai dins de la família, i això serà més fàcil d'aconseguir si hem establert una relació voluntària i no pas mediatitzada per la institució.

1.6.4. Permisos

Tal i com ens indica el Codi penal, els penats classificats en segon grau de tractament penitenciari podran gaudir de permisos de sortida com a preparació de la vida en llibertat, amb l'informe de l'equip tècnic.

Aquesta és la segona fase dins del procés penitenciari.

És una continuació de la relació que es va iniciar en la classificació. Si durant aquesta etapa intermèdia no hi ha hagut cap demanda i per tant no s'ha realitzat cap intervenció professional, és ací quan s'explora amb la família el possible acolliment i la idoneïtat del mateix.

El fet de que la família sigui acollidora pel permís és una variable favorable però no decisiva. A vegades l'acullen perquè es troben pressionades pels interns. En alguns casos per pròpies mancances de les famílies, aquestes no poden exercir la contenció adequada i els recursos socials poden ser més adequats.

La família és un element més, afavoridor de la reinserció. No obstant, si aquesta no està disposada a acollir-lo no hem de pressionar, ja que és més convenient que l'intern en aquestes situacions gaudeixi d'un recurs residencial i paral·lelament anar treballant la reconciliació.

En aquest moment del procés penitenciari, la relació també està més mediatitzada pels beneficis que poden rebre. En el cas de que el permís estigui condicionat a anar a un recurs social (CAS de toxicomanies, atenció primària, etc.) o acudir a un recurs residencial, encara es mediatitza més, ja que el control dels professionals s'accentua.

És en aquest punt a on s'escau fer un pla de treball de cara a l'exterior i connectar-lo amb recursos socials, per tal d'anar preparant la seva tornada i reinserció a la societat, a la vegada que el professional treballa amb els sentiments ambivalents exemple: il·lusió per sortir, pors dels canvis, etc. És un moment molt crític en les relacions intern-família, doncs és el moment de complir les promeses fetes; per tant és important que ambdós es trobin preparats per aquest fet.

1.6.5. Revisió de grau

Totes aquestes fases esmentades segueixen un procés longitudinal i dinàmic. La revisió de grau és el pas següent a la classificació; cada sis mesos com a màxim, es revisa el grau en el que es troben classificats, i si l'evolució de l'intern ha estat positiva, es procedirà a una progressió de grau, sempre que les dades penitenciàries ho permetin.

La progressió de grau es manifesta en un major gaudiment de beneficis penitenciaris, en un règim de vida en semilibertat.

No obstant, si l'evolució de l'intern és desfavorable, es procedirà a una regressió de grau.

En les entrevistes que es realitzen per a valorar la progressió, generalment ja que es coneix la família i a l'intern, a través dels contactes mantinguts per a estudiar la situació i vinculació familiar de permisos de segon grau; també pels seguiments que s'hagin fet aquestes, així com per les derivacions del cas a d'altres recursos de la comunitat en els permisos condicionats.

A vegades les derivacions poden ser viscudes com una imposició i van mediatitzades per la institució, generalment sense motivació. En el cas de problemàtica associada al consum de tòxics i quan no hi ha reconeixement del problema, és més positiu condicionar el permís a analítiques.

També hi ha una percepció, de vegades, la mediatització obliga a l'intern a fer un discurs adaptatiu a les normes i expressa allò que els professionals volen escoltar.

En el moment de la progressió, la intensitat de la mediatització dependrà de l'evolució que hagi tingut la persona durant el període de segon grau, ja que si el seu procés personal ha estat positiu, aquest moment només serà una constatació del que és la realitat. En situacions en que s'ha condicionat a tractaments específics, la relació està més mediatitzada.

Un cop l'intern ha estat progressat a tercer grau i tenint en compte la seva situació personal, social i laboral, hi ha dues possibilitats: l'aplicació l'article 82, amb el qual podrà gaudir de permisos de cap de setmana, o l'article 83, mitjançant el qual podrà sortir diàriament a l'exterior. Per tant, en la classificació en tercer grau s'afavoreix el tractament de toxicomanies, l'accés a cursos professionals-ocupacional i/o recursos laborals. Paral·lelament és fa un abordatge d'altres aspectes relacionats amb els sentiments i vivències.

Es valora que té més sentit la progressió al tercer grau a partir de l'article 83 que de l'article 82, atès que la primera presenta millors condicions per al desenvolupament del procés de reinserció social, de facilitador de canvis en el propi medi social mitjançant els recursos socials disponibles.

De l'article 82, es destaca que s'ha de valorar l'evolució positiva a l'exterior i estudiar la possibilitat dels autogovernos (positivament de sortir puntualment per fer gestions a l'exterior) per anar realitzant recerca laboral.

En els tercer graus article 104.4, per aplicació de l'article 196, (possibilitat de gaudir de la llibertat condicional avançada per malaltia inguarible) s'ha de tenir molt en compte que és una progressió per malaltia i no per tractament penitenciari, per tant, convé estudiar molt bé la viabilitat de l'acolliment familiar. L'alternativa de recursos socio-sanitaris s'ha de contemplar en els casos que la família no pugui o no vulgui fer-se càrrec de l'intern o que els professionals valorin la idoneïtat d'un recurs a l'acolliment familiar.

En aquesta part del procés, malgrat que ja gaudeixen d'un règim de vida en semilibertat, la mediatització en la relació professional hi és present, doncs sempre hi ha una amenaça latent de regressió quan l'evolució no és socialment adaptada.

1.6.6. Llibertat condicional

Com ja s'ha comentat anteriorment, cada fase del tractament és una fase preparativa per la següent; la darrera abans de la llibertat definitiva és la llibertat condicional. En aquest estadi es gaudeix de plena llibertat i l'intern ja no té una dependència del centre penitenciari, sinó de la Comissió Territorial d'Assistència Penitenciària, i el seguiment el realitza un treballador social.

El treballador social que ha realitzat el seguiment en tercer grau, valora el patrocini (acceptació o denegació de la tutela de l'intern, durant el període de llibertat condicional) en funció de l'evolució que ha tingut. Si és positiva, realitza juntament amb l'intern un programa de llibertat condicional que ell signa i que es compromet a seguir. Tanmateix amb la família es signa una acta d'acolliment familiar.

Es constata que en aquest moment la relació està molt mediatitzada, ja que tant l'intern com la família saben que, del pronòstic de reinserció social que faci el treballador social valorant els elements d'evolució i les variables social, dependrà la concessió, la petició d'aplaçament o la denegació de la llibertat condicional.

En el programa de llibertat condicional, s'assenyalen els aspectes treballats durant aquest període, encaminats a la seva reinserció. Si en alguna de les variables (familiar, laboral, etc.) l'evolució és irregular es pot demanar l'aplaçament de la llibertat condicional per donar un marge de temps a l'intern per modificar allò que es vol millorar.

Remarcar que els treballadors socials són els únics professionals que realitzen el seguiment de la llibertat condicional i per tant recau en ells la responsabilitat del tractament.

També durant aquest període està mediatitzada ja que en cas que no es compleixin els acords pactats, o no hagi una evolució favorable, el treballador social pot informar i proposar al jutge de vigilància la revocació de la llibertat condicional.

1.7. Conclusions

La Llei orgànica general penitenciària assigna a les institucions penitenciàries una finalitat triple;

- Primordialment la reeducació i la reinserció social dels sentenciats.
- La retenció i custòdia de detinguts, presos i penats.
- L'assistència i ajuda als interns i alliberats. (*)

Tanmateix en tota la legislació consultada i esmentada, es contempla la voluntarietat o consentiment dels interns en el tractament penitenciari.

La doble vessant de la funció rehabilitadora i alhora de control que tenen assignats els centres penitenciaris, comporta que aquesta dualitat, de la qual els treballadors són participants, condicioni la relació que s'estableix entre els professionals d'ajuda en general, i en particular entre els treballadors socials i els interns. Aquesta dualitat, juntament amb la dificultat que té la persona de llibertat per reconèixer i enfrontar-se a la seva situació-problema, pot comportar que visqui la intervenció professional com una imposició institucional i no com una relació d'ajuda.

Constatar que la no acceptació i la no col·laboració en el tractament penitenciari, és una conducta que pot tenir repercussions poc afavoridores per la persona privada de llibertat, per exemple: una de les causes és que al no tenir prou informació o no verificada no se li concedeixen beneficis penitenciaris. És per aquest motiu que molts interns accepten el tractament penitenciari, mediatitzat per la privació de llibertat.

La demanda moltes vegades la realitzen obligats pel medi i/o per la situació en que es troben; això s'ha de tenir en compte a l'hora de la intervenció professional i mitjançant aquesta, afavorir el canvi amb una tasca educativa i motivadora. En la relació s'han de desterrar actituds de prepotència per part dels professionals i ser capaços de crear un clima d'empatia, amb el que la relació pot passar a ser voluntària.

L'intern viu moltes vegades la relació amb els professionals com una obligació i amb vivències negatives; a vegades això és fruit d'experiències anteriors o bé de la seva

fantasia. És funció del treballador social el treballar les idees negatives per reconvertir-les en positives. Per tant, les seves demandes sempre han de ser contestades o tingudes en compte encara que no siguin solucionables; s'ha de ser molt estricte i verídic amb l'acord que es prengui, perquè l'usuari no perdi confiança amb el professional.

En la mesura que sigui possible s'ha de fer viure a l'usuari el internament com un moment oportú per reflexionar el que ha estat el seu passat i què vol fer al futur. Ara té la possibilitat d'utilitzar una sèrie de recursos i professionals en quan a que el seu desig de canvi pregui formes.

La separació que es crea amb la família arran de l'encarcerament pot comportar moltes vegades una distorsió de la realitat; és un mecanisme de defensa general per la necessitat de supervivència dins d'un món hostil: la presó. Per això, és necessari treballar el desig de canvi i que hagi continuïtat en aquest desig, ja que aquest és l'eix principal per la seva reinserció. No obstant, ha de tenir en compte que no només el treball és exclusiu d'ell, s'ha d'implicar a la família com a col·laboradors en el procés de canvi de l'intern.

En la intervenció familiar cal tenir molt clara la diferència entre treball social amb famílies i teràpia familiar, i saber quins són els límits professionals de la intervenció de l'assistent social, per fer la derivació quan sigui necessària.

Saber els límits en la intervenció professional, pot evitar frustracions i sentiments de fracàs, tant per part de l'usuari com del professional. També és important saber adequar-se a la situació de l'intern.

Cal tenir en compte en l'exercici professional, que la relació treballador social/intern/família ve mediatitzada i s'ha d'intentar l'evolució a voluntària, tenint en compte que en alguns casos es dona a pas lent i en altres no serà possible.

1.8. Agraïments

Fer constar que, aquest debat ens ha aportat com a grup un espai de reflexió sobre la nostra feina diària. Pensem que hem complert l'objectiu de realitzar la producció; durant els debats hem descarregat angoixes i al llarg de les sessions s'han compartit experiències i tècniques amb les que ens hem enriquit professionalment.

També ens hem adonat en l'anàlisi de la relació del procés penitenciari de la vàlua professional dels companys.

En els debats realitzats hi ha hagut consens en tots. En general el grup avalua molt positivament l'haver pogut tenir un espai per compartir el tema escollit i expressa la seva satisfacció pel clima de treball aconseguit i producció realitzada.

Les professionals integrats d'aquest grup ha estat:

Assistents:

Anna Formatger (Diplomada en Treball Social)
Mercè Herrera (Diplomada en Treball Social)
Isabel Martín (Diplomada en Treball Social)
Rosa Nolla (Diplomada en Treball Social)

Ma. Luisa Pascual (Diplomada en Treball Social)
Júlia Roca (Diplomada en Treball Social)
Mirtha Ureta (Diplomada en Treball Social)
Mercè Sánchez (Diplomada en Treball Social)
Conductora: Elvira Martínez i Isern (Diplomada en Treball Social)

1.9. Bibliografia

(*) Bonal, R i Costa, J. (1986): La població Reclusa a Catalunya. Dades per a un treball social penitenciari. Barcelona: Quaderns d'Estudis i Formació. Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia. Direcció General de Serveis Penitenciaris i Rehabilitació.

Escola Universitària de Treball Social de L'icesb, (1989): Treball Social "Conceptes i eines bàsiques". Barcelona: I.C.E.S.B.

Isca Salzberger (1970): La Relació Assistencial. Buenos Aires (Argentina): Amorrortu Editores, S.A.

Bray, I. De (1973): Servicio Social y delincuencia. Madrid. Aguilar.

Garcia Blázquez, Manuel. (1996) "El Trabajo Social Penitenciario". Entorno Professional, 8, 12-13

Gràcia i Vallès, Aureli. (1994) "La família, necessitat o conflicte". Quaderns de Serveis Socials, 7, 33-35.

Clavero i Aranda, Glòria (1994) "El Treball Social en famílies d'alt risc". Quaderns de serveis socials, 7, 61-67.

Bertone, Marcela Elisa (1900) "Una experiencia multidisciplinaria de tratamiento familiar en el Juzgado". Revista de Treball Social, 118, 69-73.

Chauvière, Michel. (1989) "La volonté d'intervenir". Informations Sociales, 1, 7-20.

Prieur, Bernad (1989). "aide demandé aide imposée". Informations Sociales, 1, 28-32.

Constitución Española

Llei orgànica general penitenciària 1/79 26.9.79

Reglament penitenciar 1981-1996

Llei 26/1985 de Serveis Socials del Parlament de Catalunya (1985)

Tema 2

Límits ètics de la intervenció professional

2.1. Presentació

Aquest treball recull les reflexions d'un grup de treballadors socials de la CTASP¹ de Barcelona sobre qüestions i dilemes ètics que es plantegen en la seva intervenció diària en l'àmbit penitenciari.

El grup es va constituir després d'una jornada que va tenir lloc el passat mes de maig de 1997 al Centre d'Estudis del Departament de Justícia, dedicada a analitzar les necessitats formatives dels Treballadors Socials.

Un dels models formatius proposats pel Centre d'Estudis va ser la creació de grups d'actualització que debatessin sobre temes prèviament seleccionats pels propis professionals i en aquesta metodologia s'emmarquen els que han donat lloc a aquest treball.

El desig de contrastar amb altres treballadors socials els interrogants que sobre els límits ètics de la intervenció professional sorgeixen en la pràctica diària i les respostes que es donen individualment, va motivar els membres del grup a escollir aquest tema per al debat.

L'objectiu plantejat va ser utilitzar aquest espai de reflexió per revisar algunes aportacions teòriques sobre el marc ètic del treball social i sota aquesta perspectiva, analitzar situacions que sorgeixen en la pràctica diària.

Mitjançant la discussió i contrast d'opinions s'ha intentat donar resposta a alguns dels interrogants plantejats i han anat sorgint de nous. Examinant teoria i pràctica s'han abordat qüestions com el secret professional i els seus límits, l'espai d'ajuda entre la dicotomia control/reinserció, l'ús (i abús?) de la informació que s'obté i s'utilitza.

El debat ha servit per assenyalar línies de treball compartides, fet que sens dubte contribueix a millorar la intervenció professional. Un aspecte que han valorat els membres del grup ha estat la possibilitat de disposar d'aquest punt de trobada on intercanviar amb altres professionals de l'àmbit penitenciari experiències de treballs en les quals són inevitables els judicis i les opcions ètiques.

2.2. Introducció

Aquest treball s'ha estructurat en dos blocs temàtics. El primer, recull una sèrie de reflexions sobre el codi d'ètica professional, on es presenten diferents casos de la pràctica diària i finalment s'examina el rol professional del treballador social d'institucions penitenciàries. En el segon, es revisen el procediment de recollida i tractament de la informació per part del professional i es fan propostes per millorar aquest procés.

---

¹ Comissió territorial d'Assistència Social Penitenciària

2.3. Metodologia

El grup va estar format per 12 treballadors socials, un d'ells actuant com coordinador.

Els debats van tenir lloc el primer trimestre de 1998, al llarg de 12 sessions, al Centre d'Estudis Jurídics del Departament de Justícia.

El treball es va estructurar en tres blocs:

- Les primeres sessions es van dedicar a establir pautes de funcionament del grup i a enquadrar teòricament el tema. En una de les sessions es va comptar amb la presència de Beneta Llopis, assistent social i membre del Consell d'Ètica del Col·legi d'Assistents Socials i Treballadors Socials de Catalunya, a la que agraïm cordialment la seva presència.
- A continuació van tenir lloc els debats del grup, tant sobre casos pràctic com sobre la documentació consultada.
- Les últimes sessions es varen dedicar a la redacció del treball i l'establiment de les conclusions.

2.4. El codi d'ètica professional

A l'abordar el tema de l'ètica professional, el primer que es constata per part del grup és la insuficient formació teòrica rebuda en els escoles de treball social i la necessitat d'una posada al dia per part dels professionals. Es posa de manifest, com els treballadors socials amb anys d'experiència supleixen aquesta deficiència aplicant la seva ètica personal per resoldre els problemes que se'ls hi presenten en l'exercici de la professió. Aquest codi individual és fruit del seu propi bagatge moral, de l'assimilació dels principis bàsics del treball social i de l'experiència acumulada en la seva pràctica diària.

Es valora que aquest codi d'ètica individual, si bé serveix per analitzar i intentar solucionar conflictes a mida que es van presentant, no permet una visió global que marqui criteris d'actuació més generals que puguin orientar al col·lectiu professional per l'abordatge de casos similars.

Es coincideix que la postura més usual entre els professionals és la que Bermejo Escobar (1977) denomina "improvisació decisionista". Segons aquest autor, en aquesta situació es trobarien els treballadors socials que són conscients de la problemàtica moral que acompanya el treball, però que confien en la seva experiència per resoldre els conflictes que es presenten en la pràctica diària.

Es reconeix, que no hi ha hagut una reflexió sistemàtica en qüestions d'ètica i es considera que en aquesta situació a més de la insuficient formació teòrica han influït altres factors: el no disposar d'espais on contrastar amb altres professionals les experiències individuals i elaborar uns abordatges comuns als problemes diaris i, evidentment les exigències del dia a dia, existeix un volum important de treball i, a més, és necessari donar respostes ràpides.

Tot i això, es disposa d'un instrument útil per orientar el professional en les seves decisions, el Codi d'Ètica del Col·legi Oficial de Diplomats en Treball Social i Assistents Socials de Catalunya, el qual orienta a treballar d'acord amb una sèrie de principis bàsics que poden ser una guia a l'hora d'interpretar qüestions ètiques:

- Respecte a la persona
- Dret del client a l'autodeterminació
- No discriminació
- Secret professional
- Acceptació de la persona tal com és
- Dret a la participació...

Evidentment, un codi d'ètica no pot ser estàtic, ha d'evolucionar adaptant-se a les necessitats d'un context social en transformació i cada vegada més complex, per la qual cosa el seu qüestionament li permetrà adaptar-se a aquestes noves situacions. S'ha d'estar en disposició d'assumir nous valors que complementin els anteriors principis:

- Dret a la intimitat i confidencialitat
- Dret a la llibertat
- Dret a la solidaritat
- Dret del client a conèixer la informació que es registra i que l'afecti directament...

De totes maneres, si bé el Codi d'Ètica del Col·legi Professional és necessari per assenyalar pautes d'actuació al col·lectiu de treballadors socials, mai hauria de substituir la reflexió personal en cada cas que s'aborda.

2.4.1. El secret professional

Tractar els límits de la intervenció ens porta a un dels punts on sovint el professional es troba en situacions conflictives entre el deure de callar i el d'informar.

Consultant el Codi d'Ètica de Col·legi Oficial de Diplomats en Treball Social i Assistents Socials de Catalunya veiem que aquest diu textualment "El secret professional és un valor i una garantia per a la professió. El client per poder confiar en els assistents socials ha de tenir la certesa que es respectarà la seva intimitat. Tant la recollida de dades com la comunicació de la informació estaran restringides a les necessitats de l'actuació. No es pot donar a conèixer dades sense l'autorització del client, excepte quan hi hagi una situació que l'impedeixi ser responsable o per la qual cosa poguessin ser perjudicials terceres persones de manera greu".

En el debat es plantegen diferents situacions en les quals el treballador social es troba davant d'aquest dilema ètic²: es deu optar per guardar el secret professional o informar, davant el possible mal que el silenci pot ocasionar a terceres persones.

S'analitzen situacions compromeses de la nostra casuística en les quals al treballador social se li pot plantejar aquest dilema.

- *Un condemnat per abusos a menors està a punt d'accedir a la llibertat condicional i ser acollit en el domicili d'una senyora amb qui ha establert relacions de parella. Aquesta dona, mentre els pares treballen, atén a casa seva als seus néts quan surten de l'escola o bé quan estan malalts.*

² Un dilema és una situació problemàtica que sembla negar una resolució satisfactòria. És una situació real que presenta un conflicte de valors, en la qual, qui decideix, ha de triar entre dues o més opcions la que li sembli més adequada èticament i ha de poder justificar-la.

Sembla ignorar el motiu de la condemna del seu company qui li a donat una altra explicació.

S'hauria d'informar obertament a la senyora del tipus de delictes de l'alliberat?

Què hauria de fer?

En aquest cas, existeix una situació de risc per a uns infants, el codi deontològic del col·legi professional, amés dels límits del secret professional assenyalats anteriorment, diu que el treballador social ha de "fer-se professionalment responsable de denunciar quan estan en joc els drets d'una persona incapacitada o indefensa (infants maltractats, vells abandonats, etc.) i fer-ho saber a les persones i organismes que hi puguin intervenir".

S'està d'acord que en aquest cas s'hauria d'impedir l'estada dels menors al domicili de l'àvia si a la mateixa casa viu l'intern.

La situació s'abordaria amb un treball professional orientat a que la senyora conegués directament pel seu company els antecedents del cas. Si això no arribés a produir-se, s'hauria d'informar a la senyora, si tot i així aquesta no prengués una decisió que garantis totalment la seguretat dels menors, es faria necessari contactar amb els pares d'aquests. Si la resposta dels pares no fos satisfactòria, el cas es posaria en coneixement de la institució responsable de protecció a la infància.

Durant aquest procés no s'acceptaria el domicili de la senyora per l'acollida de l'intern. Es podria fer una proposta alternativa.

- *Un intern afectat per la SIDA ha de ser acollit per la seva família, que desconeix la seva malaltia donat que ell l'ha ocultat.*

Què s'hauria de fer?

Aquest cas planteja també una situació de conflicte ètic: per una banda s'ha de considerar el respecte pel secret professional i per l'altre el possible perill per la vida i la integritat física d'altres persones que pot comportar el manteniment del secret.

En el debat es coincideix que és necessària una intervenció del treballador social en col·laboració, si cal, amb el metge o psicòleg de la institució per assegurar que l'intern comuniqui la seva malaltia a la família i que aquesta el pugui acollir amb les garanties imprescindibles per a tots.

Si l'intern no acceptés informar als seus familiars el treballador social haurà d'oferir a aquesta persona un recurs residencial i no assumir professionalment una acollida per part de la família en aquestes condicions.

Davant la qüestió extrema del treballador social de trencar el secret professional per advertir a la parella d'un intern, ignorant de la situació, sobre els perills de la seva relació, s'estudia com a model el plantejament mèdic. En aquest sentit, la publicació "Derecho y SIDA" (1995) recull: "...La respuesta doctrinal admite, en los casos límite que sea razonable, que se sacrifique el secreto en beneficio de otros derechos, pero no tanto por imperativo de un deber, sino por la existencia de un estado de necesidad que lo justifique, ya que lesionaría el derecho a la intimidad del paciente, que es un mal menor que el que se trataría de evitar (el peligro para la vida e integridad física de otras personas)".

De totes maneres, aquest judici en abstracte s'haurà de projectar en cada situació concreta i, una vegada en disposició de tots els elements, prendre la decisió corresponent en col·laboració amb els altres professionals (metge, psicòleg...) que intervinguin en aquest cas.

- *Un intern amb problemàtica toxicològica i la confidencialitat d'aquesta informació. Pot tractar-se d'un intern que no vol que la seva família conegui la seva drogodependència, o bé que no se sàpiguen les seves recaigudes en el consum i així ho demana al treballador social. La situació penitenciària de l'intern li permet gaudir de permisos i fins ara els ha passat a casa seva, però aquests li han estat suspesos temporalment degut al seu consum de tòxics. Ell ha disfressat cara als seus familiars el motiu real de la denegació dels permisos amb excuses. La família demana explicacions als professionals d'una situació que considera injusta tenint en compte les explicacions de l'intern.*

Què s'ha de fer?

Donar la informació als familiars o bé respectar la decisió de l'intern i amagar la realitat?

L'opció és respectar la decisió de l'intern de no revelar el seu consum de drogues i treballar per a que sigui ell mateix qui expliqui la realitat a la seva família. De totes maneres, cara aquesta s'ha de deixar clar que la versió que ell els hi ha donat no respon a la veritat i remetre'ls a l'intern per què els hi expliqui l'autèntic motiu.

Es planteja que davant d'aquesta situació de triangulació (intern-professionals-família) el professional ha de mantenir la confidencialitat demanada, però sense establir relacions de complicitat amb l'intern.

Es conclou que si bé el secret professional és un dels principis bàsics del treball social, com es desprèn del casos exposats, sempre s'ha d'analitzar cada situació individualment i valorar les conseqüències que es deriven de la decisió a adoptar.

2.5. Reinserció versus control

Des del punt de vista de la demanda institucional i del Reglament Penitenciari, el paper del treballador social és l'atenció de l'intern i de les seves famílies per aconseguir l'objectiu final de reinserció social.

És per tant una descripció abstracta i llunyana que orienta les bases del treball però no defineix què s'espera dels professionals. De totes maneres, la realitat és que es treballa amb una població subjecta a unes mesures i en una institució que té una important funció de control.

2.5.1. En relació al rol professional

La pregunta ¿els treballadors socials treballen per la reinserció o només exerceixen un paper de control? No té una resposta fàcil en cap camp d'intervenció social. Tanmateix, amb una població sotmesa per llei a privació de llibertat adquireix una

especial rellevància, donat que les obligacions que el professional té amb la justícia i la institució i respecte l'usuari poden ser ben diferents.

S'assumeix com un fet que la visió que es té de la intervenció dels treballadors socials penitenciaris posa més èmfasi en el rol de "controladors social" que com a veritables agents resocialitzadors.

Un indicador que relaciona el treballador social d'aquest camp com element de control, és el fet que els professionals dels recursos assistencials de la xarxa externa utilitzen - en ocasions- aquesta figura com element que empeny l'usuari al compliment de determinats acords, els quals difícilment podrien ser incorporats o treballats sense participació del treballador social referent de la institució penitenciària.

La reglamentació penitenciària marca una sèrie de directrius que necessiten del control per a la seva correcta aplicació i el treballador social té incorporat en el seu rol professional aquest aspecte. Aquesta circumstància pot allunyar de manera no voluntària al professional de la seva capacitat més terapèutica en la intervenció i condiona de manera directa la relació amb l'usuari.

Per tant, es treballa amb aquest condicionament, però que es tingui no vol dir que la intervenció tingui com a principal objectiu el control de l'usuari. Paral·lelament, el treballador social pot oferir a l'intern la possibilitat d'utilitzar la part més terapèutica del seu perfil professional i provocar i potenciar intervencions allunyades del marc institucional i, per tant, de l'àmbit de control. És precisament aquesta intervenció la que reporta al professional els aspectes més gratificants de la seva feina, malgrat que s'assumeix la vessant controladora.

Existeix unanimitat en el grup de treball que la finalitat desitjable del treball que es realitza és la relació d'ajuda, però que en funció de la situació penitenciària de l'usuari i en concret quan aquest arriba a la llibertat condicional es fa molt més complex separar la funció d'ajut de la estrictament controladora.

L'Administració catalana té competència en l'execució de penes i mesures privatives de la llibertat i el seguiment de la darrera part de la condemna (llibertat condicional) està assignada exclusivament a la Comissió d'Assistència Social Penitenciària, formada exclusivament per treballadors socials.

Per tant, si bé en anteriors etapes de compliment, és possible que la funció de control quedi més diluïda en la dinàmica general dels centres penitenciaris i entre els diferents professionals que intervenen, en aquesta última part del procés la figura del treballador social és l'única referent controlador per l'intern.

2.5.2. En relació a l'intern

Des de la perspectiva de l'usuari, és possible que en principi es vegi el treballador social, com a uns integrants més del sistema que l'ha privat de llibertat i que aquesta "etiqueta" arribi a dificultar la nostra intervenció.

Evidentment, és fa molt difícil que l'intern, amb aquesta visió prèvia dels professionals ens disposi fàcilment la seva confiança, condició habitualment per poder portar a terme un bon treball.

L'eina de la que disposa el treballador social per solucionar aquesta situació amb l'usuari és la relació professional establerta amb ell, expressant-li quin és el seu rol i els límits de la seva intervenció dins del marc legal de la institució i com poder beneficiar-se, si així ho volen, de la vessant d'ajut inherent a la nostra professió. Per tal de que els interns prenguin consciència d'aquesta doble funció, des del moment del ingrés a presó s'explica quina és la nostra tasca i què poden esperar dels treballadors socials.

Per part dels professionals, en la mesura en que es pot aprofundir en un cas i incrementar el nivell de confiança per aquest entendre quins són els límits de la intervenció. Establir aquest marc de relació és bàsic per utilitzar al màxim les possibilitats d'ajuda que pot brindar el treballador social.

L'objectiu dels treballadors socials d'institucions penitenciàries és evidentment la reinserció, entesa com la millora de les capacitats, de les aptituds, de les habilitats socials i de les formes de l'usuari per a relacionar-se amb el seu entorn. Però, no s'obvia que qualsevol procés socialitzador porta implícits elements de control per garantir la integració.

Es pot definir, doncs, que aquest professional incorpora a la seva intervenció dues característiques clarament definides: una de control i una altra d'ajuda. Totes dues són identificades pel mateix usuari, tot i que la força de la primera condiona la segona.

2.6. Consideracions ètiques entorn a la recollida i tractament de la formació

2.6.1. Recollida d'informació durant l'entrevista amb l'intern

A l'abordar la recollida d'informació que es produeix durant les entrevistes usuari-treballador social, s'observa que per part dels professionals existeix un hàbit sistemàtic de demanar i emmagatzemar informació moltes vegades sense finalitat concreta.

Es constata que la gran majoria de la població a la s'atén ha estat acollida abans per diferents serveis socials i sovint s'ha vist invalidada la seva pròpia intimitat, sense ser massa conscient dels seus drets en quant als límits de la informació a facilitar i el tractament que es donarà a aquesta.

Aquesta sobreinformació que l'usuari està acostumat a facilitar pot venir condicionada pel tracte continuat amb diferents professionals o perquè el treballador social "en el seu ànim indagador" s'extralimita.

S'ha d'evitar situacions que transgredeixin els límits ètics de les intervencions i que comporten una massiva recollida d'informació, que no repercuteix necessàriament en un millor desenvolupament de la feina ni en una millor atenció a l'usuari. Es considera que s'ha de reflexionar prèviament sobre la informació que és realment necessària. Definir prèviament la informació que es vol obtenir implica conèixer amb anterioritat la informació que es disposa d'altres intervencions. No es considera correcte sol·licitar constantment les mateixes dades.

S'analitza la demanda de dades de l'intern per part de la institució i es veu que ve definida per les diferents etapes del compliment de condemna. El primer contacte professional/intern es dona en el moment del ingrés d'aquest en el centre penitenciari. Aquí es sol produir una demanda massiva de dades a l'usuari per part del treballador

social. Una proposta de millora és que s'individualitzi aquesta entrevista per adaptar el seu contingut de l'usuari i es reculli aquella informació estrictament necessària.

Es plantegen dos nivells possibles d'aquest contacte:

- a) Amb persones que ingressen per primer cop a presó, que ho facin de manera voluntària, o que hagin estat molt de temps sense tenir ingressos al C.P. S'opina que aquesta primera entrevista podria denominar-se **Entrevista d'acollida**, a l'igual que en altres serveis.

En quant els elements tècnics que haurien de ser presents es recullen els següents:

- Creació del clima adequat per a futures intervencions.
  - Detectar necessitats i derivar al professional corresponent.
  - Donar respostes a situacions puntuals que no pot resoldre la família (per absència d'aquesta o per manca de contacte) o una tercera persona.
  - Informar del treballador social penitenciari que li correspondrà per la zona de residència (entrega de targeta amb el seu nom, lloc i dia d'atenció).
- b) Amb persones que hagin tingut reingressos continuats i coneixen els serveis socials de la institució, en aquest cas, si no hi ha una demanda per part de l'intern l'entrevista podria limitar-se a un contacte d'actualització de dades i a informar de quin serà el treballador social de referència.

Una relació de treball posterior amb l'intern hauria de venir motivada per una demanda bé d'ell mateix, de la institució, de la família o de serveis externs. Sigui quin sigui l'origen de la demanda, s'ha d'indicar a l'intern per quina finalitat se li sol·licita determinada informació.

2.6.2. Registre de la informació

S'entén que la demanda excessiva de dades que es sol produir durant l'entrevista de l'intern al centres es repeteix sovint en el seu procés penitenciari. La conseqüència és, generalment, un excés de dades enregistrades. Així doncs, es considera que hi ha aspectes a modificar, orientats a:

- Evitar l'hàbit sistemàtic d'emmagatzemar dades, a vegades repetides, sense una finalitat concreta.
- Millorar la qualitat dels registres amb els quals es treballa: fitxa d'ingressos i l'expedient on s'hi inclouen els fulls de seguiment, informes socials i altra documentació.
- Especificar el tractament i custòdia que fem d'aquesta informació: indicar clarament per orientar futures actuacions professionals quines d'aquestes dades són estrictament confidencials i no poden tenir projecció exterior, o bé qualsevol altre tipus de límits del material recollit.

2.6.3. Transmissió de la informació

Factors que es considera que s'haurien de tenir en compte per respectar les dades confidencials de l'usuari:

a) Transmissió d'informació a partir d'una demanda institucional (del centre penitenciari dels J.V.P., de la D.G. de Serveis Penitenciaris)

La transmissió d'informació per demanda institucional es fa bàsicament de forma escrita a través dels informes socials.

Es considera que caldria definir quina és la informació necessària a aportar en cada situació (classificació, permisos, etc...). Es tractaria d'ajustar l'informe social al seu objectiu, evitant fer descripcions generalistes que aporten dades que no són pertinents ni significatives. Es constata la importància de posar més èmfasi en l'aspecte valoratiu, la part més tècnica de l'informe.

Es valora que s'han de tenir en compte els límits de la informació a aportar intentant preservar el màxim la intimitat de l'usuari (dades de la empresa on treballa, escoles dels fills, etc.) així com els noms i altres dades dels seus familiars o persones amb qui es relaciona. El codi d'ètica professional diu a aquest respecte: "S'ha de preservar la intimitat de les persones no usuàries del servei que puguin ser al·ludides en la documentació".

b) Transmissió d'informació entre treballadors socials de la C.T.A.S.P.

Aquest traspàs d'informació es fa a través dels expedients socials on, en diferents documents, es troben recollides dades tant de l'intern com del seu entorn sociofamiliar. Pel que fa a les dades confidencials que hi puguin constar cal que s'especifiqui clarament qui les ha facilitat i qui no hi pot tenir accés a aquestes, segons manifestacions expressa de la persona que proporciona la informació.

c) Transmissió d'informació a altres professionals del centre penitenciari.

Es considera que únicament s'hauria de comunicar aquella que és necessària per aconseguir els objectius de treball marcats. No es viola el secret professional en un treball en equip o interdisciplinari, sempre que, com s'ha indicat, el contingut de la informació sigui necessària per a la intervenció professional.

d) Transmissió d'informació a professionals d'altres serveis comunitaris.

En aquest caldria distingir a l'hora de traspasar la informació professional coordinada amb objectius de treball conjuntament i una intervenció puntual per un tema concret. Aquesta diferencia el nivell de transmissió d'informació.

e) Dret de l'intern a conèixer la informació que s'emet i que l'afecti directament.

Davant de la qüestió de si els informes emesos pels treballadors socials haurien de poder ser llegits pels usuaris, es considera que si bé no tenir accés al contingut general dels informes emesos pot generar una situació d'indefensió, hi ha un tipus d'informació que només pot ser tractada amb d'altres professionals.

No obstant, es coincideix en que sempre s'hauria de fer una devolució a l'intern de la informació recollida durant la intervenció amb ell, per obtenir el "feed-back" corresponent i potenciar la seva participació en la interpretació i valoració del seu procés.

Pel que fa a la transmissió d'informació que el professional pugui fer entre intern/família, les necessitat de la intervenció, el secret professional i la prevenció de la intimitat de terceres persones marcarien la pauta d'actuació del treballador social.

2.6.4. Custòdia de la informació

Tenint en compte que a l'expedient social consta la totalitat de la informació referent a l'intern i del seu entorn (família, terceres persones, empreses...) s'han de trobar formes de garantir la seva custòdia.

Es considera que l'accés a l'expedient hauria de ser exclusiu del treballador social que compartirà la informació pertinent amb altres professionals que puguin estar intervenint en la mateixa situació.

2.7. Conclusions

Durant les sessions s'ha posat de manifest el interès dels treballadors socials que integraven el grup per les qüestions ètiques que es plantegen en les seves intervencions professionals. En aquest sentit es considera que seria desitjable incrementar la formació i reflexió en aquest camp.

Es valora la utilitat del Codi d'Ètica de Col·legi de Treballadors Socials i Assistents Socials per orientar criteris d'actuació professional, malgrat que es posa de manifest que davant dels conflictes i dilemes que presenta l'activitat quotidiana cada treballador ha de prendre les seves pròpies decisions i assumir les responsabilitats de la seva opció.

En l'apartat dedicat al secret professional s'han presentat diferents casos en els quals el treballador social es troba en un dilema ètic. S'han enfocat tenint en compte la importància del secret professional però avaluant també els eventuais perjudicis que la situació pot ocasionar a terceres persones.

Es constata el desig dels participants d'ampliar la vessant d'ajuda del rol del treballador social d'institucions penitenciàries. S'assumeix la part de control implícita en el seu perfil professional però s'assenyala la convivència d'aprofundir en les possibilitats resocialitzadores d'aquest.

Pel que fa a la informació sobre l'intern demanda i recollida durant la intervenció professional es considera que hauria de ser adequada a cada situació, evitant l'excessiva demanda de dades que no es tradueix en una millor actuació del treballador social beneficiosa per l'intern i la institució.

Es valora que la transmissió d'informació a altres professionals hauria també de ser la pertinent al tipus d'actuació pactada amb aquests.

Es reitera la importància de preservar al màxim la confidencialitat de la informació recollida que sol referir-se també a l'entorn socio-familiar de l'intern.

Es coincideix en la necessitat de garantir la custòdia de l'expedient social al que únicament hauria de tenir accés el treballador social.

Els assistents destaquen el interès que per a tots ha tingut aquest espai de debat, en el que s'ha pogut contrastar amb altres professionals del mateix àmbit, les respostes que individualment es donen a qüestions conflictives que es presenten en la pràctica diària.

Així mateix, s'han pogut constatar els efectes immediats sobre el treball aquest model formatiu. Després del debat d'un determinat tema els participants han manifestat haver modificat plantejaments o enfocaments d'alguns aspectes d'aquest.

2.8 Autors

Són autors d'aquest article els treballadors socials de la CTASP de Barcelona Rosario Fernández, Maite García, Montse González, Natx Jambrina, Emilia Martínez, Miquel Monclus, Teresa Pifarré, Marià Porrás, Pilar Salvador, Montse Serés, César Tarroc, Mª Rosario Montoto (coordinadora del grup).

2.9. Bibliografia consultada

BANKS, SARA (1997): Ética y Trabajo Social. Barcelona, ediciones Paidós, pg. 33-37.

BERMEJO ESCOBAR, F.J. (1994): La formació ètica. Una Trabajadora Social y un problema. Trabajo Social Hoy, n° 5, 3er trimestre pg. 29-39.

BERMEJO ESCOBAR, F.J. (1997): La Ètica en el Trabajo Social. Revista de Treball Social, n° 146, pg. 58-67.

CODI D'ÈTICA DEL COL·LEGI OFICIAL DE DIPLOMATS EN TREBALL SOCIAL I ASSISTENTS SOCIALS DE CATALUNYA (1989).

FUENTES CABALLERO, T. (1997): "Dilemes ètics a la nostra pràctica: entre el control i la inserció" Primera jornada de Serveis Socials d'Atenció Primària (no publicat).

GIMÉNEZ SALINAS I COLOMER E. (1992): "El treballador social entre l'obligació de callar i el deure d'informar". Papers d'Estudi i Formació, n^o9, pg. 77-84.

HERNÁNDEZ HERNÁNDEZ, M. (1996): Gestión de datos confidenciales del ciudadano. Revista Canaria de Trabajo Social, pg. 31-36.

SÁNCHEZ CARO, J. I GIMÉNEZ CABEZÓN, J.R. (1995): Derecho y SIDA. Editorial Mapfre, pg. 28-38.

Tema 3

Límits i competències entre els diferents interventors professionals i els treballadors socials

3.1. Presentació

El present document ha estat el resultat de les reflexions, l'anàlisi i el debat, realitzats sobre el tema que ens ocupa, d'un grup de nou treballadors socials que treballen activament en l'àmbit penitenciari a la província de Barcelona. Exercim la nostra professió en els centres penitenciaris de Brians, Quatre Camins, Dones, així com en l'equip de Llibertat Condicional de la Comissió d'Assistència Social.

Efectuem la nostra tasca en l'interior dels centres penitenciaris (exceptuant l'Equip de Llibertat Condicional que s'ubica a la seu de la Comissió) i formem part de l'Equip Tècnic d'aquests, però a diferència de la resta de professionals que l'integren, depenem directament del Director de la Comissió de Barcelona. Aquesta entitat centralitza per províncies, a tots els treballadors socials de l'àmbit penitenciari, independentment del centre on tenen ubicat el seu lloc de treball.

La Comissió, així mateix, depèn orgànicament de la Secció d'Assistència Social de la Direcció General de Serveis Penitenciaris i de Rehabilitació del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya.

Pel que fa a l'organització, cada centre penitenciari compta amb un equip de treballadors socials i un coordinador de treball social. Els treballadors socials exerceixen les funcions pròpies de la seva disciplina. El coordinador té com a funcions principals la representació d'aquests a les Juntes de Tractament i fer d'intermediari entre la direcció del centre penitenciari i la direcció de la Comissió, així com entre l'equip de treballadors socials, la direcció dels centres i les juntes de tractament.

Finalment, destacar que la nostra tasca com a treballadors socials es realitza en coordinació amb altres professionals de diferents disciplines socials i dintre del marc de la institució penitenciària. En aquestes coordinacions hi ha la necessitat de posar de manifest els límits que cada disciplina deu respectar en el moment d'interaccionar amb els altres. Així com els límits que, per la idiosincràsia de la institució i la seva organització, es presenten a l'hora de desenvolupar la nostra tasca professional.

3.2. Procés metodològic

En el mes de maig de 1997, organitzada pel Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada, es va realitzar una "Jornada de prospecció de necessitats formatives". Sota el tema "La intervenció dels Treballadors Socials en l'àmbit penitenciari", a la que hi van assistir diversos treballadors socials d'aquest àmbit, prèviament escollits pels seus companys.

Aquesta jornada fou motivada per la demanda de formació més especialitzada per part dels treballadors socials i per el interès del Centre d'Estudis d'esbrinar quines eren les inquietuds i necessitats formatives dels professionals del treball social penitenciari.

Centrada en aquest objectiu, la jornada va tenir dos resultats: per una banda es van establir una sèrie de temes d'interès, i per l'altra, diverses formes de portar-los a terme, metodologies de treball.

Arran d'aquí van sorgir els grups d'actualització, que ha estat la forma de treball seguida per la creació d'aquest document.

Un segon pas en el procés va estar la selecció, per part de tots els professionals del col·lectiu, dels temes que, entre els que van sorgir de la jornada, despertaven més interès.

Finalment van quedar tres temes per treballar, entre ells el que desenvolupa aquest escrit.

Pel que fa al procediment seguit per la Comissió de Barcelona, cada treballador social voluntàriament es va apuntar al tema que més li interessava, quedant finalment tres grups amb correspondència als tres temes.

Paral·lelament va fer la selecció dels professionals que farien de conductors de cada un dels grups: primer es van presentar aquells que estaven interessats, el col·lectiu en va votar a tres d'ells, que són als que finalment els hi van assignar els temes per iniciar el treball de grups.

Els treballs s'han portat a terme mitjançant grups d'actualització; és a dir, un grup que es reuneix durant una sèrie de sessions per abordar, debatre i reflexionar sobre un tema concret, mitjançant experiències personals, documentació, preguntes...per arribar a una producció o document escrit.

Aquest document ha estat doncs, el resultat d'un grup d'actualització que ha treballat sobre el tema "Límits i competències entre els diferents interventors professionals i els treballadors socials", que s'ha reunit durant dotze sessions amb un còmput de 30 hores de treball. El grup ha estat format per nou treballadors socials, un dels quals era el conductor o coordinador del grup, exercint les funcions de dirigir el treball, vetllar per que no falti material de discussió en les reunions, recerca de documentació sobre el tema, estructuració de les sessions i recollida de tot el que durant les mateixes es faci per l'elaboració del document final.

3.3. Introducció

El tractament penitenciari es porta a terme per Equips Tècnics configurats per professionals de diferents ciències socials que treballen de forma multidisciplinària.

La nostra experiència professional ens fa constatar una insuficient delimitació de competències entre els diferents interventors professionals. Tanmateix, el marc legal no és el referent que defineixi aquests límits.

La falta de límits en les intervencions pot ocasionar dificultats en el moment de desenvolupar les nostres funcions. És per aquest motiu que el grup de treballadors socials reunit en aquestes sessions creu important reflexionar i debatre sobre aquest tema amb la finalitat d'aportar un document que ens ajudi a identificar les limitacions que els diferents professionals es troben a l'hora de intervenir.

L'objectiu del grup va ser la detecció i reflexió sobre les limitacions que ens trobem quotidianament en el desenvolupament de les funcions pròpies de la nostra disciplina.

El document s'estructura en tres parts: la primera descriu els límits més generals que ens afecten a la totalitat dels interventors; la segona fa una definició de treball social en l'àmbit penitenciari i les funcions que exerceix; finalment es fa un apunt sobre els límits en la intervenció del treball social amb altres disciplines.

Finalment, assenyalar que el document ha estat elaborat des del punt de vista d'una sola disciplina, la del Treball Social, que constitueix la professió de la totalitat dels membres del grup.

3.4. El tractament penitenciari: límits en la seva execució

Al parlar d'interventors professionals en l'àmbit penitenciari, es considera que són tots aquells que treballen i col·laboren entre sí per aconseguir la plena reinserció i rehabilitació de les persones que es troben privades de llibertat, o sota la custòdia dels centres penitenciaris i que, per la realització d'aquesta intervenció, tenen una formació professional específica.

Per portar a terme el tractament penitenciari en els centres la legislació penitenciària estableix la composició d'Equips Tècnics i de les Juntes de Tractament. En aquest sentit l'Art. 274 del Reglament penitenciari de 1996 amplia de forma considerable respecte a l'Art. 269 de l'anterior Reglament, els membres que poden formar part del Equip Tècnic: Aquests equips han d'actuar sota la direcció immediata del Subdirector de tractament i poden estar formats per: a) un jurista; b) un psicòleg; c) un pedagog; d) un sociòleg; e) un metge; f) un ajudant tècnic sanitari/diplomat universitari en infermeria; g) un professor de la unitat docent; h) un mestre o encarregat de taller; i) un educador; j) un treballador social; k) un monitor sociocultural o esportiu; l) un encarregat de departament

3.4.1. Equips interdisciplinaris o multidisciplinaris

El Reglament penitenciari estableix una composició determinada, a partir de la qual, actualment els Equips Tècnics es componen de: jurista-criminòleg, psicòleg, educadors, mestres, cap d'unitat, metge i treballadors socials.

El treball interdisciplinari procura un estudi integral de la persona en el moment del seu ingrés a presó: personalitat, situació penal i penitenciària, social, familiar i econòmica, formació, experiència laboral, motius per la comissió de delictes..., realitzat pels diferents professionals de l'Equip Tècnic. L'objectiu del treball interdisciplinari és: detectar les necessitats i carències de la persona en tots els seus àmbits, amb la finalitat de dissenyar un programa individualitzat que abordi tots aquests aspectes amb un objectiu comú.

Tenint en compte que aquesta individualització ja no es realitza en el moment del ingrés en el grau que exigeix el treball interdisciplinari, hem de parlar d'equips de treball multidisciplinari. Els professionals que entrevisten a la persona en el moment del seu ingrés a presó, realitzen una valoració sota la seva visió professional per assignar a l'intern a un mòdul o programa concret, però sense elaborar conjuntament un pla d'intervenció.

Aquest treball multidisciplinari es troba condicionat per diferents circumstàncies:

- Elevat volum de casos assignats a cada equip.
- Insuficient delimitació de les competències dels professionals.
- Heterogeneïtat en les formes i criteris de treball entre els diferents Equips Tècnics.
- La necessitat de donar resposta urgent a les contínues demandes d'informació per part de la institució, l'Administració i els òrgans judicials, resta als professionals temps de dedicació a la intervenció.
- L'elevat volum i el ritme de treball dificulten la coordinació entre professionals provocant: que es dupliquin intervencions, que hi hagin interferències entre diferents disciplines.

Aquests condicionats tenen conseqüències sobre la qualitat del treball dirigit a l'intern, afavorint la seva desorientació respecte a les funcions dels professionals que els atenen.

Exemples del que s'exposa podrien ser:

Actualment existeixen, en els diferents centres penitenciaris, diversos programes dissenyats per poder-los aplicar de forma interdisciplinària, però alhora de la seva execució, per les circumstàncies i limitacions abans esmentades, s'apliquen de forma multidisciplinària: Programa de mares, programes de toxicomanies, programes d'agressors sexuals...

El treball multidisciplinari ha de permetre als equips tècnics exercir la seva funció tractamental durant tot el procés penitenciar, des del ingrés a presó de la persona fins a la seva sortida en llibertat. Durant aquest procés l'intern passa per diverses etapes, un dels moments més importants és la preparació de les sortides a l'exterior a través de la concessió dels permisos penitenciaris.

Aquestes sortides s'han de preparar mitjançant un "programa de preparació de permisos" individualitzat i, posteriorment, amb un "programa detallat de permís", quan l'entitat del delicte, la problemàtica o carències i necessitats que presenta l'intern, o una llarga condemna ho exigeixen. Aquests programes s'han de dissenyar pel conjunt de membres de l'equip, designant quin professional hauria de realitzar el control i l'avaluació del desenvolupament pel mateix.

Un tractament penitenciar que no s'emmarqui del treball multidisciplinari expressat pot provocar una pèrdua del sentit tractamental.

Finalment, cal dir que per realitzar un treball interdisciplinari seria necessari superar els límits que actualment el dificulten i no permeten la seva aplicació.

Fet que no treu que es pugui realitzar un treball multidisciplinari de qualitat.

3.4.2. Política penitenciària i intervenció professional

Es considera que la política penitenciària es pot definir com la forma en que s'organitza el sistema penitenciar i post-penitenciar dintre de l'Administració de Justícia, les línies polítiques marquen el funcionament de tot aquest sistema i per tant les pautes de treball de tots els professionals que en formen part.

El treball dels professionals de l'àmbit penitenciari estarà sotmès als condicionaments d'aquesta política. Aquesta pot afectar la intervenció de cada professional, condicionar el seu estil de treball i afavorir les interferències i descoordinacions entre els diferents professionals.

Per altra banda, la política penitenciària no és impermeable davant els esdeveniments socials ni l'opinió pública. Els seus criteris venen condicionats, molt sovint, per circumstàncies com el ressò social de determinats delictes en un moment donat, per la imatge de massificació de les presons, etc. En ocasions, és difícil trobar l'equilibri entre les demandes de la societat i l'adequat tractament penitenciari.

La política penitenciària segueix, en la seva configuració teòrica uns criteris clars, emmarcats en la Llei Orgànica General Penitenciària i en el Reglament Penitenciari. Ara bé, a l'hora de la seva aplicació pràctica, existeix una dicotomia entre l'emmarcament teòric de la llei i el que a la pràctica es pot portar a terme.

Existeix una força teòrica de l'aspecte tractamental en el Reglament Penitenciari, que en ocasions no es correspon amb la realitat pràctica: aquesta configura línies de tractament clares, que necessiten de la creació o aportació de mitjans materials i personals sense els quals no es poden portar a terme.

Dos són els objectius de tot el sistema penitenciari pel que fa a la persona subjecta a aquest: El caràcter punitiu de la pena o condemna; i la reinserció i resocialització del delinqüent perquè no torni a delinquir i sigui capaç d'adaptar el seu comportament a les pautes de convivència social. S'ha de procurar facilitar els mitjans perquè es compleixin tots dos objectius. L'experiència demostra que no sempre és fàcil mantenir l'equilibri entre els dos objectius i, fins i tot, sovint el control i la vigilància estan davant del tractament penitenciari.

Per altra banda, el Reglament afavoreix la creació de programes per abordar problemàtiques concretes. Aquests programes, que són de gran qualitat, els realitzen professionals tècnicament molt preparats, malgrat els hi falta ser adaptats al mitjà al que es destinen, als professionals que els portaran a terme, als recursos materials amb els que es compta..., i freqüentment es queden sense continuïtat.

Per augmentar l'eficàcia del tractament penitenciari és necessari disminuir la pressió dels condicionaments externs.

3.4.3. Limitacions comunes a tots els professionals

Quan es parla de límits entre els diferents interventors professionals es fa referència a l'àmbit d'intervenció professional de cada disciplina. El límit de la intervenció d'un professional està allà on envaeix l'àmbit d'un altra disciplina (interferències professionals). Però hi ha altres límits que condicionen la intervenció de tots els professionals al mateix nivell i que per tant també afecten al treball de tots.

Apart dels límits exposats fins ara, hi han d'altres que afecten al tractament penitenciari i que fan disminuir el nivell de qualitat de la intervenció:

- L'objecte d'intervenció (la persona privada de llibertat) es troba sotmès a la institució, per tant no podem parlar de voluntarietat en el tractament.
- Heterogeneïtat de criteris entre els diferents centres penitenciaris.

- Interferències entre els professionals i col·laboradors (voluntaris) dels centres.
- En programes d'intervenció concrets (SAC, toxicomanies...), manca de qualificació professional especialitzada.

Pel que fa al Treball Social concretament, aquestes limitacions tenen com a conseqüències: la insuficient participació en els programes d'intervenció, la insuficient realització d'una de les finalitats primordials del treball social com és el treball en la comunitat, coordinadors entre treballadors socials i entre aquests i altres professionals (del centre i de la xarxa comunitària) molt deficitàries, manca de qualitat en el traspàs de casos, que no es qüestionen les interferències d'altres professionals...

3.5. Treball social penitenciari

3.5.1. Definició:

El Treball social penitenciari, com a servei social especialitzat, és aquella vessant del tractament penitenciari que, partint dels principis, tècniques i instruments propis de la disciplina del Treball social, té com a objectiu aconseguir la plena integració social d'aquelles persones que es troben en situació de privació de llibertat (preventius i penats) i alliberats condicionals, promovent la seva autonomia personal.

Es porta a terme per professionals diplomats en treball social que:

Formen part de l'Equip Tècnic dels centres penitenciaris, participant activament en el tractament dels interns, en coordinació i col·laboració amb la resta de professionals dels equips (psicòlegs, juristes-criminòlegs, educadors, mestres...). Informen, assessoren, orienten i donen el suport necessari als interns i llurs famílies, perquè puguin minvar o resoldre els problemes que es deriven del ingrés a la presó.

Fan de pont entre la persona privada de llibertat, la seva família i el seu medi comunitari, posant al seu abast els instruments per aconseguir la seva integració a la comunitat.

Preparen la sortida en llibertat, juntament amb l'intern i la seva família, facilitant, en coordinació amb els serveis socials comunitaris, els mitjans necessaris per la seva integració.

Realitzen un treball de seguiment post-penitenciari, a diferència de la resta de professionals dels equips, amb els alliberats condicionals i definitius, amb la finalitat de fer efectiva la seva integració social quan la persona es troba en el seu medi comunitari.

3.5.2. Funcions generals dels treballadors socials

Els Estatuts del Col·legi Oficial de Diplomats en Treball Social i Assistents Socials de Catalunya, en el seu article 6, apartats f) i g), estableix que les funcions generals dels treballadors socials són:

- Atenció directa a les persones i grups quan a demandes en grup amb les necessitats socials i els serveis existents; informació, orientació i assessorament sobre drets i recursos socials.
- Investigació i recerca sobre la problemàtica social a través de les dades obtingudes en la pràctica professional i d'altres fonts, per establir la naturalesa, la dimensió i la prioritat dels problemes i dèficits socials i l'adequada política social.
- Participar en la planificació per a la creació i promoció de nous recursos socials i la millora dels existents i en aquelles accions encaminades a aconseguir el benestar social de la població.
- Prevenció mitjançant l'actuació sobre les causes conegudes i les possibles, de conflictes i desajust social.
- Promoció a l'acció associada d'individus, grups i comunitats per aconseguir la seva participació activa en la transformació de les condicions socials.
- Rehabilitació d'individus i grups per a llur reinserció social.
- Promoure les competències i el desenvolupament del treball social.

3.5.3. Funcions específiques en l'àmbit penitenciari

Funcions del Treballador social penitenciari dintre de l'Equip Tècnic:

- És el professional encarregat i responsable de fer l'estudi del seu entorn social i familiar de l'intern i la seva família.
- Col·labora amb la resta de professionals en el disseny del programa individualitzat, aportant a l'exploració multidisciplinària la informació social i familiar de l'intern i la seva família, realitzant propostes d'intervenció i participant en la seva aplicació.
- Es coordina amb els professionals que formen part de l'Equip Tècnic, per tal de seguir una mateixa línia d'intervenció i evitar duplicats i interferències.
- Intervé i realitza el seguiment de l'intern i la seva família amb la metodologia pròpia del treball social.
- Participar en les reunions de la Junta de Tractament, mitjançant el coordinador a la seva disciplina per la realització multidisciplinària de valoracions i propostes en relació a la situació penitenciària dels interns.
- Elabora informes socials amb la corresponent valoració i proposta, adreçats a l'autoritat competent per resoldre (DGSPR i Jutge de Vigilància Penitenciària).

Funcions d'informació, assessorament i orientació:

- A l'intern del funcionament del medi penitenciari, dels recursos socials dels seu entorn comunitari i dels mitjans disponibles al centre penitenciari.
- A les famílies de la situació penitenciària de l'intern, del procés penitenciari i de la xarxa de recursos comunitaris del seu entorn social.
- Als professionals dels Equips Tècnics, Jutges de Vigilància penitenciària i Direcció General de Serveis Penitenciaris i de Rehabilitació, de la situació social, familiar i econòmica de l'intern i de la seva evolució.
- Als professionals de la xarxa de recursos comunitaris del procés penitenciari de l'intern i de la situació familiar d'aquest.

Funció de suport emocional i contenció:

- A l'intern: funció compartida amb la resta de professionals del Equip Tècnic (psicòlegs, educadors, criminòlegs...)
- A les famílies: funció que únicament realitzen els treballadors socials. El fet que un membre de la unitat familiar ingressi a presó, suposa un trasbals de l'estructura familiar, que provoca una situació d'angoixa i desorientació que es recull a les entrevistes amb el treballador social. En aquest moment es realitza un treball de contenció per intentar disminuir el nivell d'angoixa de la família.

Funcions d'intervenció:

- Amb l'intern: intentant implicar-lo en el seu procés penitenciari i especialment en la seva realitat social i familiar.
- Amb la família: especialment quan el ingrés d'un dels seus membres a presó provoca situacions de crisi i desestructuració. Intentant pal·liar els desajustos provocats mitjançant l'atenció directa, la informació, la concessió d'ajuts econòmics, la derivació a recursos comunitaris...

3.5.4. Tècniques

Per portar a terme aquestes funcions, els treballadors socials utilitzen les tècniques pròpies de la seva disciplina:

- Entrevistes d'obtenció de dades, de suport, de contenció, d'orientació, de motivació, d'informació, d'exploració..., amb l'intern i les seves famílies.
- L'observació del procés personal de l'intern i de la seva implicació.
- Elaboració de documentació: fitxa social en el moment del ingrés, realització de l'expedient social, elaboració d'informes socials adreçats als diferents òrgans competents...
- Derivacions als recursos socials comunitaris.
- Coordinació amb altre professionals:
  - de l'Equip Tècnic del centres penitenciaris.
  - de la xarxa de recursos comunitaris.

3.6. Límits i interferències entre el treball social i altres disciplines

3.6.1. Límits del Treball Social que afecten a la participació en els Equips Tècnics.

Els Equips Tècnics dels centres penitenciaris funcionen per mòduls residencials o galeries. Cada mòdul o galeria compta amb un Equip Tècnic diferent (excepte el centre penitenciari de dones i de joves que, per la seva capacitat, compten amb un sol equip). A diferència d'aquests, els treballadors socials, per les seves funcions específiques, funcionen per zones territorials i per tant no estan assignats a un mòdul o a un equip concret. Atenen a l'intern i la seva família durant tot el procés que aquest segueix en el compliment de la seva condemna, independentment de la ubicació modular o dels moviments que realitzen dintre del mateix centre.

Aquest fet diferencial, que beneficia a l'intern, a la seva família i la coordinació amb els recursos comunitaris, constitueix un límit a l'hora de la participació del treballador social en els Equips Tècnics, atès que un mateix professional és responsable d'interns de diferents mòduls i per tant s'ha de coordinar amb els professionals de tots els equips d'un mateix centre penitenciari. Això dificulta la participació en els programes que dissenya i aplica cada equip.

3.6.2. Participació dels Treballadors socials en els programes d'intervenció

Exceptuant el Programa de Llibertat Condicional que es portat a terme exclusivament per l'equip de treball social de la Comissió. Alguns dels programes que actualment s'estan portant a terme en els centres penitenciaris són:

- Programa del departament de mares (Dones)
- Programes de les Seccions Obertes
- Programa SAC (Agressors Sexuals): Brians i Quatre Camins.
- Programes de toxicomanies
- Programes de preparació de permisos.

El paper o funció del treballador social pel que fa a l'elaboració i aplicació d'aquests programes és diferent depenent del centre on es desenvolupa i del programa:

ELABORACIÓ: Hi ha el dos programes en els quals treballador social ha intervingut en la seva elaboració – Programa del departament de mares (Dones) i, evidentment, el Programa de Llibertat Condicional – A la resta de programes el treballador social no ha estat present a l'hora d'elaborar-lo i les seves funcions no queden reflectides en la redacció d'aquests.

APLICACIÓ: En el moment de l'aplicació dels programes (exceptuant els dos esmentats anteriorment), el treballador social no intervé, si no és demanda dels professionals de l'Equip que l'apliquen. Aquesta demanda es produeix, normalment, en el moment de la sortida de l'intern a l'exterior, amb la finalitat d'iniciar les derivacions oportunes als recursos de la xarxa comunitària.

Els programes aborden exclusivament a l'intern en quan a persona necessitada d'un tractament, però no aborden la importància de l'entorn (especialment família i recursos comunitaris on s'haurà de derivar), per tant, la percepció del treballador social que treballa més cap a l'exterior del centre, no quadra dins dels programes, sinó és a l'última fase, quan l'intern ha de sortir. Els professionals que porten a terme el programa demanen al treballador social gestions concretes de derivació, sense que aquest hagi intervingut en l'aplicació del mateix.

Aquest construeix un dels límits més importants del treball social pel que fa al treball multidisciplinari i la col·laboració amb les funcions pròpies dels Equips Tècnics.

La culminació d'un programa d'intervenció ha d'arribar en el moment en que es deriva a la persona, que ha estat sotmesa a aquest, a la xarxa de recursos externs que abordin la seva problemàtica, amb la finalitat de donar continuïtat al tractament des de l'entorn social.

El treballador social és el professional encarregat de fer la recerca de recursos externs, la derivació a aquests i el seguiment de l'evolució de l'intern a l'exterior. És necessari que aquest professional conegui el procés i l'evolució de l'intern durant l'aplicació del programa per donar-li contingut a la derivació com element de

continuïtat. La seva participació en els programes d'intervenció facilitaria la coordinació de tots els professionals, dotaria de contingut aquesta derivació i per tant donaria continuïtat als programes.

Així mateix, és necessari que els responsables dels programes de tractament realitzin acords amb els recursos de la xarxa pública, amb la finalitat de facilitar la continuïtat del tractament a l'exterior.

3.6.3. Interrelacions: Treballadors socials i Equip Tècnic.

CAPS DE SERVEI: Les funcions d'aquest càrrec es concentren en mantenir l'equilibri mitjançant la vigilància i el funcionament regimental del centre penitenciari. En ocasions per la necessitat de mantenir l'equilibri dels mòduls, es veuen obligats a realitzar acords o decisions sobre interns sense tenir en compte el procés de tractament que aquests puguin estar seguint. Això fa que hi hagi trasllats d'un mòdul a un altre, on l'equip tècnic és diferent, o d'un centre a un altre per motius estrictament regimentals, que interrompen el tractament que l'equip està aplicant.

CAP DE LA UNITAT DE SERVEI INTERIOR: El Cap de la Unitat intervé com a membre de l'Equip Tècnic i en coordinació amb tots els professionals que formen part del mateix, però des d'una visió més regimental.

És necessari que aquest càrrec informi als professionals de vigilància que es troben sota les seves ordres de les funcions que exerceix cada membre de l'equip. La importància d'aquesta informació es basa en el fet que aquests professionals passen moltes hores en contacte directe amb l'intern i sovint els interns s'adrecen a ells per sol·licitar a quin professional s'han d'adreçar per qüestions concretes. Una bona orientació i informació de l'intern facilita l'eficàcia del treball.

MESTRES: Els mestres tenen assignades funcions molt específiques i delimitades, centrant-se en l'aspecte educatiu: evolució formativa de l'intern i el seu comportament, aptituds i actituds.

El fet que aquests professionals passen moltes hores en contacte directe amb l'intern té com a conseqüència que coneguin informacions verbalitzades per aquest sobre la seva situació familiar i social, que en ocasions no es correspon amb la realitat externa, i que existeix el risc de ser utilitzada en el moment de fer la valoració de l'intern.

A l'hora d'aportar la informació per valorar el procés de l'intern cada professional ha de tenir en compte que aquesta ha d'estar suficientment contrastada i ha de ser exposada pel professional que li correspon.

EDUCADORS: Per l'elaboració d'aquest apartat s'ha comptat amb la col·laboració del COORDINADOR EDUCADORS del centre penitenciari de Quatre Camins.

Funcions dels Educadors:

- Com a funció fonamental s'assenyala la d'exercir la tutoria de l'intern.
- Forma part de l'Equip Tècnic.
- Orientació a l'intern en tots els aspectes.
- Atenció a l'intern des de que ingressa a presó fins que surt del centre penitenciari.
- Oferir possibilitat al tractament de l'intern des de tots els aspectes.
- Intentar donar respostes segons les necessitats de cada intern.

- Realitzar i oferir activitats als interns segons les seves característiques i necessitats.
- Formar en habilitats psicosocials.
- Realitzar informes per les autoritats competents.
- Coordinació amb la resta de professionals d'Equips Tècnics.
- Realització de programes detallats per les sortides de permís penitenciari.

Les funcions de l'educador es desenvolupen exclusivament en el centre penitenciari i mentre l'intern es troba reclòs.

Els educadors, a l'igual que la resta de professionals, s'han de coordinar amb qualsevol altre membre de l'equip tècnic. Especialment ho fan amb els psicòlegs, als qui deriven els casos que consideren convenient la intervenció d'aquests. Respecte a la coordinació amb els treballadors socials, existeixen obstacles degut a la forma de funcionament específica d'aquests, fet que no facilita una coordinació fluida. En aquest sentit es constata que es produeixen interferències entre una i altra disciplina pel fet que en ocasions és més fàcil realitzar una gestió concreta, tot i que no li pertoqui al professional que la realitza, que coordinar-se amb el referent del cas per que aquest la porti a terme.

Pel que fa a les activitats, es troben amb limitacions que fan que aquestes no responguin sempre a les necessitats del col·lectiu al que són adreçades, perdent eficàcia en el tractament.

Finalment cal assenyalar que aquest és un col·lectiu al que no s'accedeix per una formació específica, per tant la formació dels educadors va des de batxillerat fins a qualsevol titulació superior. Es considera que la importància de les funcions que realitzen fa necessària la exigència d'una preparació professional.

PSICÒLEGS: Per l'elaboració d'aquest apartat s'ha comptat amb la col·laboració d'un PSICÒLEG del centre penitenciari de Quatre Camins.

Funcions dels psicòlegs:

- Avaluar la personalitat de l'intern.
- Intervenir, amb les eines pròpies de la seva disciplina, sobre la personalitat de l'intern.
- Assessorar a l'intern en relació a les seves necessitats.
- Desenvolupar tasques d'elaboració d'informes, culminació de l'avaluació...
- Intervenir en l'elaboració i aplicació dels programes de tractament.

Tenint en compte que la relació del professional amb l'intern és una relació de subjecció, no voluntària, és difícil parlar de relació terapèutica. Les limitacions amb les que es troben a l'hora de la seva intervenció fan que hi hagi poc marge per aquesta i les eines es redueixen actualment a l'entrevista amb l'intern.

Respecte a la relació psicòleg-treballador social, aquesta es reflexa en les funcions de col·laboració amb l'execució dels mètodes de tractament i en la recaptació dels interns per l'estudi de la seva personalitat.

Una adequada col·laboració entre psicòlegs i treballadors socials en el tractament penitenciari exigeix:

- Una col·laboració activa sobre la intervenció en la família de l'intern quan aquesta, voluntàriament, demana ajut i orientació per abordar la problemàtica del membre que té a presó.
- Sensibilitzar al subjecte de la seva realitat social: intentar ajustar, conjuntament, les expectatives de l'intern amb la realitat que es trobarà quan surti.
- Treballar conjuntament sobre l'intern i/o família, quan s'hagin de donar informacions traumàtiques (defuncions, retirada de fills, malalties...)
- Valorar conjuntament la convivència o no d'utilitzar a la família com a eina de control.

JURISTES-CRIMINÒLEGS: Atenent a les funcions i formació específica d'aquest col·lectiu, es consideren difícils les extralimitacions amb altres disciplines i més concretament amb la del treball social.

3.7. Conclusions

Les sessions del grup de debat i actualització ha proporcionat un espai de reflexió sobre el treball social en l'àmbit penitenciari i les seves funcions i relacions amb l'Equip Tècnic. Aquesta reflexió, que la dinàmica diària de treball no permet, ha servit per qüestionar que es fa i com s'hauria de fer: quins límits es poden o no superar.

S'ha arribat a la conclusió de:

- La necessitat de definir les competències de cada professional i quina és la seva funció dins de l'Equip Tècnic.
- S'ha de respectar l'àmbit d'intervenció de cada professional per evitar interferències i duplicitat d'intervencions i gestions.
- La importància de Treball social en els programes d'intervenció, per abordar la problemàtica de l'intern en col·laboració amb la seva família i entorn social.
- Hi ha limitacions que no es poden superar i s'han d'assumir, però hi ha d'altres que amb l'esforç de tots els professionals es podrien superar, fent més efectiu el tractament penitenciari.
- La importància del seguiment de l'alliberat condicional és poc reconeguda. És únicament el treballador social qui ha de valorar la seva evolució i es corre el risc que es converteixi, únicament, en un element de control.

Finalment cal dir que aquest document pretén ser una eina per a posteriors reflexions, tant de treballadors socials com d'altres professionals que intervenen en el tractament penitenciari.

3.8. Presentació dels autors

ANGELS CLOS

Diplomada en Treball Social.
Comissió d'Assistència Social de Barcelona.
C.P. QUATRE CAMINS

GLÒRIA DIEZ

Diplomada en Treball .
Comissió d'Assistència Social de Barcelona

RAFAEL IBAÑEZ

Diplomat en Treball Social.
Comissió d'Assistència Social de Barcelona.
C.P. BRIANS

NÚRIA MORALES

Diplomada en Treball Social.
Comissió d'Assistència Social de Barcelona.
Equip de Llibertat Condicional.

MARGA COLLADOS

Diplomada en Treball Social.
Comissió d'Assistència Social de Barcelona.

TERESA ESTELLÉ

Diplomada en Treball Social.
Comissió d'Assistència Social de Barcelona.
C.P. QUATRE CAMINS

MARIA MONTERO

Diplomada en Treball Social.
Comissió d'Assistència Social de Barcelona.
C.P. DONES

EMILI RAMOS

Diplomat en Treball Social.
Comissió d'Assistència Social de Barcelona.
C.P. QUATRE CAMINS.

CONDUCTORA . ROSALIA ORIOLA.

Diplomada en Treball Social
Comissió d'Assistència Social de Barcelona

3.9. Bibliografia

REGLAMENT PENITENCIARI de 1981

REGLAMENT PENITENCIARI de 1996

L. DE BRAY (1973). El papel del asistente social en relación con los reclusos. *Servicio social delinqüència*. Ed. Aguilar.

ANGEL YUSTE. El Jurista en prisiones. El Informe criminológica. *I Curso monográfico para Jueces de Vigilancia Penitenciaria*.

JESUS GOMEZ. Funcions del Psicólogo en Prisiones. El Informe psicológico. *I Curso monográfico para jueces de Vigilancia Penitenciaria*.

ANGEL FERNÁNDEZ (1988). Tratamiento y asistencia social. *EGUZKILORE num. Extraordinario, 203-207*

L. FERNÁNDEZ REY (1988). Tratamiento y asistencia social penitenciaria. *EGUZKILORE num. Extraordinario, 221-226*

FEDERICO TAJADURA (1988). Tratamiento y asistencia social *EGUZKILORE num. Extraordinario, 221-226*

MANUEL TAJADURA (1988). Tratamiento y asistencia social *EGUZKILORE num. Extraordinario, 221-226*.

MANUEL GARCÍA (1996). El trabajo social penitenciario. *Entorno Profesional, 8, 12-13*.

CONCEPCIÓN CARMONA (1989). *Nuevas orientaciones y sugerencias a cerca de la asistencia social penitenciaria i postpenitenciaria. Revista de Estudios Penitenciarios Extra 1, 59-68*.

CENTRE D'ESTUDIS JURÍDICS I FORMACIÓ ESPECIALITZADA (1993). *Dossier del curs inicial de funcionaris del cos d'auxiliars tècnics de serveis penitenciaris. Documents de treball*.

DEPARTAMENT DE JUSTICIA. *Servei de Centres (1987). Jornades de reflexió sobre el treball social*.

Tema 4

---

4. Límits ètics i jurídics de la informació

4.1. Introducció

Aquest treball ha estat realitzat per un grup de professionals, treballadors socials, de la Comissió Territorial d'Assistència Social Penitenciària (a partir d'ara CTASP) de Lleida.

L'objectiu del treball és plasmar la reflexió del grup sobre el tema: "Límits ètics i jurídics de la informació", exposar els conflictes ètics que genera la pràctica quotidiana, el dia a dia, dels treballadors socials, plantejar i compartir dubtes i intentar buscar una resposta als mateixos.

Endinsar-se en el món de l'ètica i els seus límits suposa una tasca d'exploració important, ja que és un aspecte de la professió en el qual s'està totalment immers en la pràctica quotidiana, però sobre el què poques vegades es compta amb un espai de reflexió.

El treball social en el món penitenciari planteja conflictes a l'hora d'actuar, sobretot en l'especificitat del tema, la informació, la tramesa de la qual no té límits marcats destacant la manca de definició i regulació, per la qual cosa ens movem dins la cautela de cada professional.

La preocupació es fa més palesa quan la informació que es rep en la relació assistencial i que es traspassa i treballa en equip, pot afectar de manera important a l'usuari i la família.

D'altra banda, les fluctuacions informatives en les que es mou el treballador social en el món penitenciari poden esdevenir perilloses si s'aborden temes com la intimitat familiar de l'usuari i l'aspecte sanitari del mateix (SIDA).

Si a més a més afegim la interdisciplinarietat i les coordinacions constants en les intervencions, ho fan una tasca encara més delicada en aquest aspecte.

Una altra font de dificultat, bé donada pel fet que la tasca es desenvolupa en un àmbit on l'usuari no ve de manera voluntària, on el tractament no ve condicionat única i exclusivament per les necessitats de l'usuari, sinó també per les necessitats de la institució i el període de duració del tractament ve emmarcat per la condemna i no pas per la voluntarietat de l'usuari.

4.2. Experiència de treball en grup d'actualització i debat

4.2.1. Constitució del grup

La constitució del grup de treball parteix d'un projecte del Centre d'Estudis i Formació Especialitzada del Departament de Justícia. Aquest projecte s'inicia amb la detecció de necessitats dins el col·lectiu de treballadors socials penitenciaris.

Per recollir aquestes necessitats es va treballar amb un número reduït de professionals, representats de la totalitat del col·lectiu de treballadors socials penitenciaris.

Després d'aquest treball previ, per donar resposta a les propostes sorgides, el Centre d'Estudis va posar en marxa diferents accions formatives, una de les quals va consistir en la posada en funcionament de grups d'actualització i debat per a la reflexió i actualització dels diferents temes sorgits de la detecció de necessitats.

D'aquesta manera es van formar cinc grups, tres a la CTASP de Barcelona, un grup a CTASP de Tarragona i una altra a la de Lleida. Cada CTASP va escollir un tema dels 10 proposats, a excepció de la de Barcelona que va escollir tres.

Val a dir que les tres CTASP van coincidir en l'elecció d'un dels temes i així, tres dels grups han reflexionat sobre el tema "límits ètics i jurídiques de la informació".

El grup es va formar amb els professionals que voluntàriament van voler participar en aquest projecte de formació, de metodologia innovadora, moguts per la necessitat de reflexionar en grup per tal de trobar vies de solució sobre un tema que preocupa als professionals del treball social.

El grup es va compondre de sis de les dotze treballadores socials de la CTASP de Lleida.

La conductora del grup, Sra. Blanca Leri, es va escollir entre les professionals disposades a desenvolupar aquest paper.

El paper o funcions de la conducta del grup han estat:

- Aportar material al grup per treballar i revisar.
- Facilitar instruments de treball al grup.
- Realitzar la síntesi de les aportacions del grup.
- Vetllar per l'adequada temporització dels ritmes de treball del grup.

4.2.2. Estructuració del treball

El grup ha disposat de 30 hores de treball, repartides en 15 sessions de dues hores cadascuna, dins l'horari laboral.

En aquest aspecte remarcar el nostre reconeixement vers l'Administració per donar espai de treball als professionals, i deixar les portes obertes a una modalitat formativa amb una metodologia més participativa.

4.2.3. Metodologia de les sessions

El nostre grup ha treballat a partir de lectures de diferents articles (veure relació bibliogràfica), dels quals, cada membre del grup s'ha responsabilitzat de fer el resum o síntesi de varis d'aquests articles i els ha exposat a les reunions del grup.

Posteriorment, es va establir l'esquema de treball a seguir i es va iniciar el debat de grup mitjançant el que s'ha donat contingut a aquest treball.

El procés a seguir pel grup ha estat el següent:

- 1a sessió: Recerca bibliogràfica
- De la 2a a la 5a sessió: Lectura i síntesi de diferents articles, normatives i legislació relacionats amb el tema.
- 6a i 7a sessió: Preparació esquema de treball.
- 8a i 9a sessió: Elaboració primera part del treball: Introducció, conceptes bàsics i legislació.
- De la 10a a la 15a sessió: Descripció dels dilemes, debat de grup i conclusions.

4.3. Conceptes i legislació bàsica.

Abans d'entrar de ple en la descripció i debat del nucli central del tema, és necessari descriure i aclarir alguns conceptes, així com detallar els diferents textos legals que fan referència al tema.

4.3.1. Conceptes bàsics

Ètica professional

El Diccionari General de la llengua Catalana defineix l'ètica com la ciència que tracta de la moral i de les obligacions de l'home.

Segons el Codi d'Ètica del Col·legi Oficial de Diplomats en Treball Social i Assistents Socials de Catalunya, l'ètica professional és un conjunt de valors que el cos professional transmet com a propis i les fa evolucionar en sintonia amb els valors socioculturals del moment present d'una societat determinada.

Pel Francisco J. Bermejo³, l'ètica professional s'ha plantejat des de l'articulació de tres dimensions:

- **Teològica:** Servei específic de la professió a la societat. Meta, finalitat i objectiu de la pràctica professional.
- **Deontològica:** Conjunt de principis, deures, obligacions plasmades al Codi Deontològic de la professió.
- **Pragmàtica:** Conflictes ètics que apareixen a la pràctica diària del professional.

Conflicte ètic

Segons el Diccionari General de la Llengua Catalana, conflicte és trobar-se indecís entre interessos, desig, etc., incompatibles.

Tot conflicte ètic suposa la dificultat d'escollir entre dues normes de conducta, igualment vàlides totes dues, però tant l'una com l'altra produeixen efectes negatius.

³ BERMEJO ESCOBAR, F.J. (1997). La ética en el trabajo social. Revista de treball social, 146, 58-67.

Dilema

Segons el Diccionari General de Llengua Catalana, dilema és l'argument que l'antagonista ha d'escollir forçosament entre dues proporcions contràries, cadascuna de les quals, però condueix a la conclusió que hom vol demostrar.

Segons M. Teresa Fuentes⁴, el dilema és un conflicte de valors que es presenta davant una situació real on es fa necessari prendre una decisió, és a dir, cal escollir entre dues o més opcions, igualment vàlides èticament parlant, aquella que sembli més adient i s'ha de poder justificar-la.

Resumint, el dilema es tracta d'un conflicte de valors davant el qual s'ha de prendre una decisió.

Secret professional

Esther Giménez Salinas⁵ defineix secret com a tota informació confiada pel client/usuari o recollida amb motiu de l'exercici de les funcions professionals. El secret avarca tant els fets explicats pel client com els descoberts pel professional i que potser han estat amagats pel client.

La Gran Enciclopèdia Catalana defineix el *secret professional* com l'obligació d'un professional de no divulgar allò que ha conegut per raó dels seu ofici i en relació amb el servei, si no és amb consentiment del qui ho pot autoritzar, llevat dels casos que preveu la llei, com ara la declaració de malalties infectivo-contagioses, de ferides per armes de foc, l'avortament, etc.

Segons Eugènia Ros⁶, el secret professional neix de la relació de confiança entre usuari i treballador social i sense ell no existiríem com a professionals.

Legislació

1. Legislació que justifica la intervenció del treballador social en el camp penitenciari:

Constitució:

- L'art. 25.2 proclama que les penes privatives de llibertat i les mesures de seguretat estaran orientades vers la *reeduació i reinserció social*.
- L'art. 148.1.20 estableix que les Comunitats Autònomes podran assumir competències en matèria d'assistència social.

Ley Orgànica 1/79 General Penitenciaria i el Reglament Penitenciari articulen l'assistència social penitenciària a través de la comissió d'Assistència Social.

Estatut d'autonomia:

- L'art. 9.25 dóna a la Generalitat competència exclusiva en matèria d'assistència social.

⁴ Intervenció a la 1a Jornada de Serveis Socials d'atenció Primària sobre "Dilemes ètics a la nostra pràctica: Entre el control i la inserció", celebrades a Barcelona a l'octubre de 1997.

⁵ GIMÉNEZ-SALINAS I COLOMER, Esther (1992). "El treballador social: entre l'obligació de callar i el deure d'informar". Papers d'Estudis i Formació, 9, 77-84.

⁶ ROS LORENTE, Eugènia (1988). "Consideracions entorn el secret professional de l'assistent social". Revista de treball social, 112, 105-117.

- L'art. 11.1 estableix que correspon a la Generalitat l'execució de la legislació de l'estat en matèria penitenciària.

Llei de Serveis Socials 26/85 de 27 de desembre: a l'art. 5.2.9 assigna als serveis socials com a camp d'actuació "la prevenció i el tractament social de la delinqüència, l'atenció social a presos i la reinserció social de ex-reclusos".

2. Legislació que afecta al treball dels professionals en relació al tema que ens ocupa: "límits ètics i jurídics de la informació":

Constitució:

- art. 20: Llibertat d'expressió.
- art. 20.1.d: Dret al secret professional dels periodistes.
- art. 24.2 estableix la necessitat de regular per llei els casos en els quals, per raó de parentiu o secret professional, no s'estarà obligat a declarar.

Llei Orgànica del Poder Judicial: Reconeix el secret professional d'advocats i procuradors als art. 437.2 i 438.2.

Llei d'Enjudiciament Criminal: Obliga a denunciar els delictes públics (afecten a la vida, integritat o salut, llibertat o llibertat sexual de les persones) a qui en tingui coneixença per raó del seu càrrec o professió /art. 262.1), obligació que no afecta els advocats, els procuradors i els eclesiàstics i ministres de cultes dissidents (art. 263). També estableix qui no podrà ser obligat a declarar com a testimoni (art. 417). Entre d'altres, els funcionaris públics de qualsevol classe quan no poguessin declarar sense voler el secret que per raó dels seus càrrecs tinguessin l'obligació de guardar.

L'art. 378 dona base legal a l'informe social, ja que estableix que: "El jutge podrà rebre declaració sobre la conducta del processat de totes les persones que, pel coneixement que tingui d'aquest, el pugui informar sobre això."

Codi Penal: L'art. 450 del nou codi estableix les penes amb les que es castiga l'anomenat delicte del deure d'impedir determinats delictes o de fer-los saber a l'autoritat.

L'art. 417 del nou Codi estableix que la violació de secrets per part del funcionari públic, dels quals tingui coneixement per raó del seu ofici, constitueix un delicte.

Reglament Penitenciari: L'art. 258 de l'antic Reglament Penitenciari (RP) recull el principi de no imposició obligatòria d'un tractament social: "L'assistència als beneficiaris requerirà, en tot cas, el seu consentiment".

El nou RP, aprovat pel Real Decreto 190/1996, de 9 de febrer, no recull expressament aquest principi en relació a l'assistència social als interns del Centres Penitenciaris (CP), però el capítol III del Títol I regula la protecció de dades de caràcter personal dels fitxers penitenciaris.

Article 7: Recollida i cessió de les dades de caràcter personal dels interns:

- Quan aquestes dades es recullin per a l'exercici de les funcions pròpies de l'administració penitenciària no serà necessari el consentiment de l'intern.
- Es podrà cedir aquesta informació sense el seu consentiment a d'altres Administracions públiques quan sigui necessària perquè aquestes puguin

exercir les seves funcions amb els interns en matèria de servei militar, servei socials, Seguretat Social i custòdia de menors o d'altres semblants.

- També es poden cedir dades sense consentiment de l'intern al Defensor del Pueblo, Síndic de Greuges, Ministeri Fiscal, Jutges i Tribunals.

Article 8: Dades penitenciàries especialment protegides:

- Les dades de caràcter personal dels interns relatives a les seves opinions polítiques, religioses o filosòfiques, el seu origen racial i ètnic, la seva salut o la vida sexual, que s'hagin obtingut per l'execució dels programes de tractament penitenciari, només es podran transmetre a d'altres persones amb el consentiment exprés i per escrit de l'intern afectat o quan per raons d'interès general així ho disposi una llei.

4.4. Dilemes treballats pel grup

A l'acció social al camp penitenciari, les dificultats sorgeixen, principalment, en relació a ***l'ús i traspàs de la informació*** a d'altres professionals, tant de la mateixa institució com d'altres serveis, a l'Administració i a la família de l'intern.

Descripció i anàlisi de dilemes en relació a:

a) Traspàs d'informació a la família

1. Un intern està treballant als tallers productius del Centre Penitenciari. Els seus ingressos econòmics no són massa elevats, però són suficients per tal de mantenir les seves despeses personals dins el centre.

En el procés de seguiment, la família ens informa que reben contínuament sol·licituds de diners per part de l'intern, per la qual cosa ells li envien cèntims setmanalment. La família no té una situació econòmica massa bona.

L'intern demana a la treballadora social que no informi d'aquesta situació a la seva família.

Dilema: L'intern s'està aprofitant de la seva família, la qual no té una bona situació econòmica, i el treballador social, si segueix el Codi d'Ètica, no la pot informar de la situació econòmica real de l'intern al CP.

2. El Sr. C.P. està ingressat en un centre penitenciari de règim obert, la qual cosa significa que pot treballar a qualsevol empresa durant el dia i tornar al centre a la nit.

Conviu amb una dona, separada amb un fill. La companya, Sra. F, fa front a les despeses de l'intern, ja que ell no treballa.

L'intern demana a l'Equip de tractament del CP quedar-se els caps de setmana al centre justificant-lo per la situació familiar, els caps de setmana el fill de la companya està a casa i les relacions del noi amb l'intern no són bones.

En una entrevista amb la Sra. F. aquesta informa que l'intern no hi va els caps de setmana a casa perquè ha iniciat una activitat laboral al centre.

Aquesta contradicció entre les dues versions ens fa ampliar la informació: l'intern es relaciona sentimentalment amb una dona interna al mateix centre i aprofiten els caps de setmana per estar més estona junts.

Dilema: L'intern està enganyant la seva dona. Quina postura té que adoptar el treballador social?

Tant un conflicte com l'altre afecten l'apartat 1.5 de Codi d'Ètica dels treballadors socials, on s'exposa que no es poden donar dades de l'interessat sense el seu consentiment.

La línia de treball tindria que anar orientada cap a la sensibilització de l'interessat i, a més a més, advertir-lo que en cap cas el professional participarà en un engany en el moment en que la família demani informació sobre el tema.

3. En una entrevista de seguiment entre la treballadora social i un alliberat condicional, que és seropositiu, i la seva núvia de 18 anys, aquesta treu un document de la bossa i deixa a la vista de la professional una caixa de pastilles anticonceptives. Al llarg del procés d'intervenció, el professional esbrina que la parella manté relacions sexuals i que el mètode anticonceptiu escollit són les pastilles i no prenen cap mesura enfront el possible contagi.

Dilema: L'alliberat no ha informat la seva núvia de la malaltia que pateix.

Davant d'aquesta situació, la treballadora social, en coordinació amb el metge que portava el seguiment de l'alliberat, van decidir informar-lo de les conseqüències de la seva actitud i facilitar informació a la parella sobre mesures de protecció envers el risc de contagi.

4. Un intern, de 30 anys d'edat, compleix condemna per diferents delictes contra la propietat privada, conseqüència de la seva addicció a la heroïna des de l'adolescència. Inicia les sortides de permís que passa al domicili de la seva família d'origen, pares i germans.

Coneix una jove, d'origen marroquí, però integrada des de fa anys al país, inicia relacions de nuviatge amb l'intern i posteriorment, conviuen junts.

La companya des del primer moment es presenta con una persona integrada, desconixedora del medi penitenciari i amb moltes expectatives vers la relació de parella.

Després d'un any i mig, la companya truca per telèfon molt enfadada i enfonsada anímicament. Diu que arran de la progressiva pèrdua de salut del seu company, s'ha assabentat que és portador del virus VIH. Ella s'ha fet les proves i acaba de saber el resultat: ella s'ha contagiada.

No havia rebut aquesta informació ni del company ni de la família ni tampoc del CP, els quals coneixien la seva condició de seropositiu. Se sent enganyada per la presó com a institució.

Se la informa de que aquest tipus de dades no estan a l'abast del treballador social si l'intern no ho manifesta personalment, a més és una informació estrictament confidencial i les normes, que es descriuen més endavant impedeixen traspasar-la a d'altres persones.

Dilema: Conèixer l'estat de portador del VIH d'un usuari i la desconexença d'aquest fet per la seva parella i/o els seus familiars.

Aquests dos casos fan reflexionar vers la confidencialitat de les malalties contagioses, en concret sobre els portadors del VIH i els malalts de la SIDA.

La solució d'aquests dilemes és difícil i per aconseguir la protecció de terceres persones, es depèn de la voluntarietat i la conscienciació de l'usuari i moltes vegades es produeixen situacions i perjudicis greus a d'altres persones, víctimes de l'engany de l'intern.

El Codi d'Ètica, apartat 1.5, i el RP, art. 8.1, deixen clar que no es poden donar a conèixer aquestes dades sense autorització de l'usuari, que en el cas dels interns ha de ser per escrit.

Aquesta és una de les situacions que produeix més conflictes als professionals que treballen en aquest camp, atès que les normes actuals no permeten prendre accions diferents encara que èticament sembla just. Això fa pensar la necessitat d'una regulació diferent i que pugui protegir tan una part com l'altra.

b) Traspàs d'informació als professionals d'altres institucions i serveis.

5. La Sra. C.A., interna a la presó, té propera la seva sortida i ha de consensuar el pla de treball del seu període de llibertat condicional amb l'equip d'alliberats condicionals de la CTASP.

La interna està separada i té una filla de 14 anys a càrrec dels avis materns. Manté una relació de convivència amb un home que treballa com a peó, amb contractes temporals i períodes a l'atur.

Els ingressos econòmics són ajustats, únicament procedeixen de la nòmina del company.

La interna planteja que quan sortí en llibertat no vol treballar i vol dedicar-se només a les tasques de la llar i a la cura de la seva filla els caps de setmana. Però amb els ingressos del seu company no poden cobrir totes les despeses per la qual cosa vol sol·licitar el subsidi d'atur per excarceració.

L'equip es planteja les diferents opcions evidenciant-se dels següents dilemes:

- Acceptar la seva activitat de mestressa de casa i facilitar els tràmits del subsidi coneixent la seva nul·la predisposició per la recerca de feina.
- Amb aquesta opció es respecta la seva decisió, però es participa del frau a l'Administració (no vol treballar però vol cobrar el subsidi), contradient l'apartat 3.7 del Codi d'Ètica professional: "no participar en actes que impliquin falsedat, frau o engany."
- Condicionar la seva llibertat condicional a la recerca de feina i orientar-la cap a un procés d'inserció per afavorir la seva economia i autonomia personal.
- En aquest cas no es respecta el dret de la interna a decidir, segons l'apartat 1.8 del Codi d'ètica: "...les decisions pertanyen al client..."
- Informar l'INEM de la manca de motivació per treballar de la Sra. C.A: i del seu únic interès de percebre un ajut social sense cap contrapartida.
- Si es destapa l'engany davant l'INEM la relació assistencial quedarà perjudicada i es perdrà la confiança de la usuària, imprescindible per realitzar la tasca assistencial.

L'acció que es va emprendre va procurar:

- No violar cap pressupost ètic, respectar la decisió de la usuària i no participar en actes de frau.
- Informar la interna del paper del treballador social dins l'Administració, dels deures i obligacions.
- Conscienciar-la dels seus deures i obligacions.
- Proposar alternatives i elements d'ajuda per preparar el seu procés de reinserció a la sortida en llibertat.

6. Un usuari amb llarga trajectòria i delinqüència està en llibertat condicional i cobra el subsidi d'atur per excarceració. A més a més treballa sense contracte ni cap tipus d'assegurança i la feina sembla ben remunerada.

L'alliberat té al seu càrrec tres fills.

Malgrat les amonestacions del professional pel frau a l'Administració, la situació continua igual.

Dilema: Informar l'Administració amb el que es provoca la possible pèrdua d'una part dels ingressos i la desconfiança de l'usuari, o acceptar la situació i no informar, encobrint així el frau i enguany.

7. El Sr. D.G., de 45 anys, pertany a una família de dos germans, essent ell el petit, el pare va morir fa varis anys. Des de fa 25 anys no té relació amb cap membre del seu nucli d'origen, està solter i no manté cap vincle afectiu.

El Sr. D.G. durant tota la seva vida ha estat vivint en diferents ciutats d'arreu d'Espanya, realitzant feines esporàdiques i sense disposar d'un domicili fix.

Va començar a cobrar una pensió no contributiva per invalidesa (PNC) i al poc temps va ingressar al CP, on fa la demanda de sortir de permís ordinari per poder passar la revisió anual de la pensió, ja que en cas de que no es presenti se li paraitzarà i si informa dels motius pels que no pot anar també, ja que la llei⁷ preveu que una persona que està a la presó no pot continuar cobrant-la durant el temps que duri el internament.

En aquest cas es presenta el següent dilema:

- Si s'informa a l'entitat gestora de la PNC, l'intern perdrà l'única font d'ingressos per cobrir les seves despeses de butxaca dins la presó i les despeses que generin les futures sortides de permís, ja que no disposa de cap tipus de recolzament a l'exterior.
- Si es dóna suport a la demanda de l'intern, s'està incorrent, segons l'apartat 3.7 del Codi d'Ètica, en un acte que implica falsedat, frau o engany, ja que es permet que una persona que es troba ingressada en un CP amb totes les necessitats bàsiques cobertes, continuï cobrant una prestació que, segons la normativa actual, se li tindria que suspendre dins la seva sortida en llibertat.

⁷ Ley 26/1990 de 20 de diciembre, por la que se establece en la Seguridad Social prestaciones no contributivas. BOE núm. 306, Sábado 22 de diciembre de 1990

Als casos 5, 6 i 7, els dilemes venen donats per:

- La contradicció entre el Codi d'Ètica (respectar les decisions dels clients, apartat 1.8, i no donar dades sense el seu consentiment, apartat 1.5) i la normativa pròpia del camp de treball (el RP permet donar determinades dades sense consentiment de l'interessat).
- Falta de concreció de la legislació vigent: el RP no especifica si les dades es facilitaran a petició de la institució afectada o per iniciativa del professional que treballa el cas.

8. L'EAIA (Equip d'Atenció a la Infància i Adolescència) vol retirar la tutela d'un nen al pare i, mentre realitzen l'estudi del cas, els hi ha arribat de que el pare havia estat a la presó, però ell ho ha negat.

Hi ha sospites de maltractaments del nen per part del pare i volen saber si és cert que ha estat ingressat a la presó i per quin delictes.

En cas que aquest home hagués estat ingressat a la presó, el dilema és donar o no donar la informació demanada.

- Primer cal analitzar si aquesta informació és rellevant per a l'actuació i presa de decisió de l'EAIA.
- Si aquestes dades són essencials, el Codi d'Ètica permet donar la informació en cas que puguin ser perjudicials greument terceres persones, en aquest cas el nen.
- L'article 7.2 del RP també ho permet, però, es pot considerar o incloure les dades de condemna i delictes com a dades personals?

Potser sí, ja que l'art. 8 del RP on s'enumeren les dades penitenciàries especialment protegides, és a dir, que no es poden revelar sense el consentiment de l'interessat, no consten les dades de condemna i delictes.

Una altra qüestió a tenir en compte és que, si de cas, es tractaria d'un alliberat definitiu i per tant d'un ex-usuari, supòsit no regulat.

c) Utilització de la informació donada per la família de forma confidencial

9. Intern de nacionalitat argelina. Abans d'ingressar a la presó, va conviure 5 anys amb una dona espanyola i la parella va decidir casar-se durant l'estada a la presó de l'intern, Sr., M.

L'esposa de l'intern, Sra. A., li ha donat suport per gaudir de permisos extraordinaris de sortida.

En una entrevista de seguiment amb la treballadora social, la dona manifesta que l'intern la vol convèncer per deixar el país i anar-se a Anglaterra aprofitant una sortida de permís, la qual cosa suposaria un trencament de la condemna.

La Sra..A. manifesta que no està disposada a deixar la seva família i demana que no es doni aquesta informació perquè pateix per la seva integritat física si l'intern se n'assabenta de que ells han donat aquestes dades.

D'altra banda, cal fer constar que la Sra. A. sempre ha mostrat una actitud poc transparent amb la treballadora social, la qual cosa fa dubtar de la veracitat d'aquesta informació.

Dilema: Abordar el tema directament, no respectant així la confidencialitat demanada per la dona, i informar a la Junta i al JVP (Jutge de Vigilància Penitenciària) per la denegació dels permisos, amb la qual cosa, l'intern podria deduir la font d'informació amb la possibilitat d'agressions cap a la dona, en cas que fos cert tot el que ella ha manifestat.

Però, si la informació donada no és certa, causariem un greu perjudici a l'intern.

Respectar la demanda de confidencialitat feta per la dona de l'intern, sense poder incidir en la possible denegació del permís, la qual cosa, si la informació és certa, suposarà el trencament de la condemna per part d'aquest.

10. La família d'un intern dona una informació global negativa envers ell i les seves perspectives. Informen del seu comportament exigent envers la família, sobretot a nivell econòmic i les conseqüents amenaces.

Davant la possibilitat de sortir de permís i per tal de donar la informació social, el treballador social es troba amb el problema de transmetre la informació donada per la família contrastada amb la de l'intern, el qual dona una informació totalment manipulada i diferent.

El **dilema** a l'hora d'informar per la sol·licitud de permís realitzada per l'intern és la següent:

- Donar la informació familiar contrastada amb les següents conseqüències:
  - Pors i angoixa de la família.
  - Deteriorament de les relacions entre intern i família.
  - Desconfiança de la família envers el professional.
- Donar la informació familiar filtrada i limitar-nos a informar de si li donen o no acollida pel permís, amb la qual cosa beneficiem l'intern, però no la família que és el recurs extern i facilitador del control social de l'intern.

Tant al cas 9 com al 10 el dilema és trencar o no la confidencialitat, és a dir, actuar entre el control i l'ètica.

4.5. Conclusions

1. El treball que realitzen els treballadors socials dins del CP és complex, ja que ha de contemplar múltiples variables, incidint en el valor ètic i moral de cada professional, ressaltant els dilemes:

- Vetllar i respectar els drets dels usuaris, sempre que no perjudiquin greument d'altres persones, però també protegir la societat, els ciutadans en general.
- Donar ajuda als usuaris i al mateix temps exercir una funció de control.
- Donar resposta a dos interessos: l'Administració i l'usuari del servei, amb demandes diferents i contradictòries en moltes ocasions.

2. La legislació existent al medi penitenciari en relació als **“límits ètics i jurídics de la informació”** és molt genèrica i també hem detectat la manca de normes que regulin l'ús i traspàs de la informació entre els diferents professionals i serveis que intervenen amb un mateix usuari, així com la vigència d'aquesta informació. Per la qual cosa, davant un conflicte, recorrem a la cautela i sentit comú de cada professional.

Per la qual cosa cal ressaltar:

- Legislació genèrica.
- Necessitat d'establir la vigència de les dades i informació escrita.
- Les eines utilitzades per resoldre aquests aspectes són la cautela i el sentit comú.

3. El Codi d'Ètica del Col·legi Oficial de treballadors socials i assistents socials de Catalunya no ajuda del tot a resoldre els dilemes que la pràctica professional planteja, tot i que serveix com a guia de la conducta professional.

4. Hi ha situacions en que és la pròpia norma la que provoca conflictes ètics, com és el cas de la informació que afecta a la salut dels usuaris, en concret amb els casos de persones infectades pel VIH (veure cas núm. 3 i 4)

5. El col·lectiu de treballadors socials, davant els múltiples i complexos dilemes que s'han d'abordar, necessita més concreció a nivell legislatiu i normatiu, però també ens preguntem si això és possible i/o desitjable, perquè tal com exposa Fernando Savater⁸, les lleis són necessàries com a pautes de consens per regular el conjunt de la conducta social, però mai han de servir per substituir la sensibilitat moral dels ciutadans.

6. Com a resum final, destacar que la legislació i normativa existent en relació al tema d'aquest treball és molt genèrica i en alguns casos insuficient i contradictòria.

És necessari clarificar legalment la situació del treballador social respecte a molts temes com són: el secret professional, el traspàs d'informació i ús d'aquesta, la vigència de la informació escrita, etc, però s'ha de ser conscient que, a l'igual que el Codi d'Ètica no dóna suficients solucions, tampoc la legislació permetrà resoldre tots els dilemes que puguin sorgir amb la pràctica professional.

Finalment volem tancar el treball expressant que potser és inevitable l'existència de conflictes i dilemes ètics. Aquest fet provoca la reflexió professional que ens permet la recerca contínua d'alternatives i ens allunya de la resignació i estancament professional, tasca que se'ns facilitaria si l'Administració posés a l'abast dels treballadors socials penitenciaris un servei de suport jurídic i ètic i un espai de supervisió professional.

⁸ SAVATER, Fernando. Lo moral y lo legal. El país. 17 de febrer de 1998

4.6. Bibliografia

ALVAREZ, Amparo i MAURETA, Montserrat (1997). "L'ètica dia a dia". Revista de treball social, 146, 159-168.

CARRILLO, Marc (1994). Informació y secreto: ¿relaciones conflictivas?. Jueces para la democracia: información y debate (Buidat)/Redacción: Perfecto Andrés Ibáñez...(et.al.) Madrid: (s.n), 1997, v.23, núm. 3, p. 3-8.

COL·LEGI OFICIAL DE DIPLOMATS EN TREBALL SOCIAL I ASSISTENTS SOCIALS DE CATALUNYA (1989). Codi d'Ètica.

FRIGOLA VALLINA, J. i ESCUDERO MORATALLA, J. (1995). La cláusula de secreto profesional en el Código Penal de 1995. Poder Judicial: Consejo General del Poder Judicial, 40, 85-99.

FUENTES CABALLERO. M. Teresa(1997). "Dilemes ètics en la nostra pràctica: entre el control i la inserció". 1a Jornada sobre Serveis Socials d'Atenció Primària. Barcelona.

GALLARDO RUEDA, Alberto (1994). Tutela penal del derecho a la intimidad. Cuadernos de política criminal, 52, 127-142.

GIMENEZ SALINAS I COLOMER, E. (1992). "El treballador social: entre l'obligació de callar i el deure d'informar". Papers d'Estudi i Formació, 9, 77-84.

JORGE BARREIRO, A. (1996). El delito de revelació de secretos (profesionales y laborales). La Ley, 3, 1295-1305.

LÁZARO APARICIO, Araceli (1997). Dificultades ètiques para el educador. Revista de treball social, 146, 153-158.

LUZON PENA, D.M. (1981). Tratamiento del secreto profesional en el derecho español. Poder Judicial: revista del Consejo General del Poder Judicial, núm. Especial XIII, 133-140.

MARTÍNEZ DE ANTOÑANA, Rosa i AUGUSTO LANDA, JMa (1997). Reflexiones sobre ética y trabajo laboral. Revista de treball social, 146, 88-93.

MICHAVILA NÚÑEZ, JMa. (1987). El artículo 24 de la Constitución y el derecho al secreto profesional: una visión unitaria de la institución. Civitas, 56, 537-553.

MINISTERIO DE JUSTICIA E INTERIOR (1996). Real Decreto 190/1996, de 9 de febrero, por el que se aprueba el Reglamento Penitenciario. BOE núm. 40, de 15 febrero 1996, p. 5380-5435.

PETRILLO, L. (1994). "Problemes de la pràctica de la prova de detecció, així com conflictes entre el deure d'informació i el deure de confidencialitat". IURIS. Quaderns de política jurídica, 2, 57-67.

PIJUAN CANADELL, JMa. (1987). Trabajo Social y jurisdicción penal. Papers d'Estudi i Formació, 2, 45-53.

ROS LORENTE, Eugenia (1988). "Consideraciones entorn el secret professional de l'assistent social". Revista de treball social, 112, 105-117.

RUIZ VADILLO, E. (1992). "El secret professional en l'àmbit i l'exercici del dret". Papers d'Estudi i Formació, 9, 91-94.

4.7. Autores del treball

Jacqueline Albà Plaza

Treballadora social de la CTASP de Lleida

Mercedes Cabezudo Blasco

Treballadora social de la CTASP de Lleida.

Mª Angeles Lanau Fierro

Treballadora social de la CTASP de Lleida

Antonieta Roma Vergés

Treballadora social de la CTASP de Lleida.

Àngels Viu Moré

Treballadora social de la CTASP de Lleida

Blanca Leri Biela

Treballadora social de la CTASP de Lleida

Ha realitzat les tasques de coordinació del grup d'actualització i debat i d'aquest treball.

Tema 5

Límits ètics i jurídics de la informació

5.1. Agraïments

Aquest document, producte de la reflexió i anàlisi de la nostra pràctica professional, ha estat possible gràcies a la iniciativa del Centre d'Estudis Jurídics i Formació, i a la bona predisposició de la Direcció General de Serveis Penitenciaris i Rehabilitació, i en particular, del nostre director de la CTASP, el Sr. Fèlix Nadal, per anima's i facilita's els espais de temps necessaris per a dur a terme les sessions, i a Carmina Puig, pel seu bon fer al llarg d'aquests quasi sis mesos, donats el suport i orientació, i, de vegades, energia per anar endavant, i al personal de la biblioteca del Centre d'Estudis, per haver-nos facilitat de manera excepcional la recerca i adquisició del material bibliogràfic, i pel suport logístic de la alumna en pràctiques de la Escola de Treball Social.

5.1.1. Components del grup

- Pilar López, diplomada en Treball Social
- Teresa Fumanal, diplomada en Treball Social
- Immaculada Reverte, diplomada en Treball Social
- Carmen Pardo, diplomada en Treball Social
- Anna Cristina Gómez, alumna de tercer curs de l'Escola de Treball Social.
- Àngels Olesti, diplomada en Treball Social, llicenciada en Geografia i Història (especialitat d'Antropologia), i màster en Criminologia i Execució penal.

5.2. Presentació

5.2.1. Introducció

El present escrit té el seu origen en un projecte que s'inicia en el mes de maig de 1997. Aquest mes va tenir lloc a Barcelona un ajornada de Prospecció de necessitats de formació vers la intervenció dels treballadors socials en l'àmbit penitenciar, organitzada pel Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada. En la mateixa hi van participar representants de les diferents Comissions d'Assistència Social Penitenciària de Catalunya. La finalitat d'aquestes Jornades, que s'havien preparat prèviament per una comissió, on hi havia un representant de cada CTASP (excepte la de Barcelona, que tenia tres representants) i que varen ser els conductors de grup, era de conèixer profundament, mitjançant la intervenció i aportacions d'un grup de treballadors socials, quines necessitats de formació teníem.

D'aquestes Jornades varen sorgir uns temes que es varen recollir en un informe, en el qual s'avançaven també propostes de línies formatives, una de les quals era la dels grups d'actualització.

En el mes de novembre de 1997, el Centre d'Estudis i Formació proposa diferents accions formatives i deu temes que varen sorgir en la detecció de necessitats, dels quals cada CTASP hauria d'escollir-ne, excepte la de Barcelona, que n'hauria d'escollir tres. Aquests temes eren els següents:

- La intervenció del Treballador Social en les diferents etapes del procés penitenciari.
- La relació no voluntària entre el Treballador Social, l'Intern i les seves famílies.
- Estudi de casos.
- El voluntariat: coordinació i col·laboració.
- Límits ètics i jurídics de la informació.
- Límits i competències entre els diferents interventors professionals.
- Indicadors de necessitat de les famílies dels interns.
- El primer contacte de l'intern i la família amb els serveis penitenciaris.
- L'enquadrament de la relació amb l'intern.
- Les diferents situacions de l'intern. Característiques i formes d'intervenció.

Com a modalitat formativa es van proposar els grups de treball per a la reflexió i actualització dels temes escollits. Cadascun d'aquests grups tindria un conductor, elegit entre el col·lectiu de treballadors socials que participarien en el projecte. La seva tasca seria la d'oferir al grup metodologia i instruments de treball, fer la síntesi de les aportacions i organitzar els ritmes de treball. El grup disposaria de trenta hores distribuïdes en sessions, i els conductors disposarien de vint hores per l'ajut i supervisió de la seva tasca.

La segona fase d'aquest projecte s'engega quan, en el mes de novembre de 1997 es constitueixen en les diferents CTASP els grups de treball.

5.2.2. Constitució del grup

A la CTASP de Tarragona, ubicada des de inicis de 1997 en el mateix Centre Penitenciari (CP), hi treballen un equip de treball social integrat per sis treballadors socials i la coordinadora. En el moment en que el Centre d'Estudis Jurídics i Formació va ofertar la possibilitat de fer grups de treball, es constitueix el grup format per quatre treballadors socials i la coordinadora, comptant amb la participació d'una alumna de pràctiques de treball social. Es designa com a conductora del grup a Àngels Olesti.

5.2.3. Elecció del tema

Dels deu temes proposats, s'escull Límits ètics i jurídics de la informació. En l'elecció d'aquest tema es va valorar el fet de que al llarg de tot el procés penitenciari, el treballador social (TS) ha d'emetre diferents informes: per classificacions, per revisions de grau, primers permisos, per seguiments de permisos, per acceptacions de patrocini, per seguiments de llibertats condicionals, entre d'altres, dirigits majoritàriament al CP i/o al Jutge de Vigilància Penitenciària (JVP). L'elaboració d'aquests informes implica un seguit d'intervencions i d'actuacions (entrevistes als interns i a llurs famílies, recollida i contrastació de dades, valoracions dels casos,...), que comprometen directament als TS a nivell personal, i originen conflictes de tipus ètic.

5.2.4. Metodologia de treball

A finals de novembre del any 1997, els conductors dels cinc grups que es van formar, es van reunir per primer cop a Barcelona amb Carmina Puig, professional designada pel Centre d'Estudis per ajudar i supervisar la tasca portada a terme pels grups. En aquesta reunió es va concretar el sistema de treball, les trobades, que van ser mensuals, van tenir lloc durant el mateix període de temps en que es van desenvolupar les sessions del grups d'actualització.

Prèviament a la primera reunió del grup de reflexió, el conductor va seleccionar tot un seguit d'articles de llibres i revistes que tractaven d'aspectes relacionats amb el tema: Límits ètics i jurídics de la informació, distribuint fotocòpia dels mateixos entre el grup.

La primera sessió de treball té lloc a inicis del mes de gener de 1998, amb les següents objectius:

- La presentació del treball a realitzar.
- Definició de la figura del conductor.
- Establiment del calendari i la durada de les sessions.
- Proposta de metodologia de treball en la lectura d'alguns d'aquests articles (o d'altres que algun membre volgués aportar), com a enquadrament de cada sessió, que podien ser alternats amb l'exposició d'algun cas pràctic. Finalment es va acordar que es treballarien els articles individualment i s'exposarien en les sessions.

Es seleccionen els següents articles:

- El paper de l'assistent social en relació amb els reclosos, escrit per L. De Bray.
- Declaració Internacional de Principis Ètics del Treball Social, document aprovat per l'Assistència General de la Federació de Treballadors Socials celebrada a Colombo, Sri Lanka, del 6 al 8 de juny de 1994.
- Informació i secret: relacions conflictives?, escrit per Marc Carrillo.
- El treballador social: entre la obligació de callar i el deure de informar, escrit per Ester Giménez.
- El Treball Social en l'àmbit penitenciari, escrit per Andreu Estela i Barnet⁹
- Treball Social i jurisdicció penal, escrit per Josep Maria Pijuan Canadell¹⁰
- Primera Jornada sobre Serveis Socials d'Atenció Primària, escrit per la Comissió Organitzadora: Anna Casanova, Teia Fàbrega, Helena Ferrer, Sergi Gómez, Adelaida Navarro, José R. Ubieto i David Ventura.
- Consideracions entorn el secret professional de l'assistent social, escrit per Eugènia Ros.
- Codi d'Ètica dels assistents socials.
- Criteris ètics internacionals per als treballadors socials.
- La ètica en el Treball Social, escrit per Francisco J. Bermejo Escobar.
- Reflexions sobre ètica i Treball Social, escrit per Rosa Martínez de Antoñana i per José Maria Augusto Landa.
- El Consell Assessor d'Ètica del Col·legi de Catalunya, escrit per Beneta Llopis.

⁹ Assistent social. Ha treballat a la Comissió d'assistència Social Penitenciària destinat al Centre Penitenciari de Dones de Barcelona. Actualment treballa a l'Àrea de Serveis Socials de l'Ajuntament de Barcelona.

¹⁰ Magistrat. Jutge del Jutjat d'Instrucció n.3 de Barcelona.

- Dificultats ètiques per al educador, escrit per Araceli Lázaro Aparicio.

Des de el mes de gener de 1998 al mes d'abril del mateix any, van tenir lloc les sessions, el contingut de les quals es reflexa en les actes preses per la conductora l'alumne en pràctiques. En les tres últimes sessions, es va perfilar el document resultant d'aquestes reunions.

5.3. Límits ètics i jurídics de la informació

5.3.1. Marc legal

Aspectes legals: en aquest apartat es fa una breu revisió a aquelles normatives que afecten professionalment als TS, i que donen suport a la seva tasca, a la vegada que limiten les funcions:

- Articles 25.2 de la Constitució espanyola: aquí es parla de la reinserció.
- Estatut d'Autonomia de Catalunya: art. 9 apartat 25.
- Llei del Parlament de Catalunya: art. 5.2.g (ambdós articles parlen de la atenció social del pres).
- Decret 555/83: pel que es van crear les CTASP.
- Llei Orgànica General Penitenciària: art. 74: parla d'assistència social.
- Reglament Penitenciari: Títol IX, capítol II, art. 227 al 229: parla de l'acció social penitenciària.
- Codi Penal: art. 198 al 200: parlen del secret professional, i del secret del funcionariat i autoritats públiques. Els art. 450 i 451 parlen dels delictes d'encobriment.

5.3.2. Marc teòric-ètic

Codi Deontològic (CD): la finalitat d'un professional és el de donar uns criteris generals que puguin fer de guia per a la interpretació de qüestions ètiques relacionades amb les pràctiques professionals. Aquest CD surt de la realització d'activitats en el camp del treball social, i es fomenta en una ètica de respecte a les persones com a individus i a la capacitat d'actuar amb responsabilitat i llibertat. A continuació es detalla un breu resum dels apartats del Codi, per veure aquells aspectes que engloba:

1. La responsabilitat envers els clients:

- Article 1.5: aquí es parla de secret professional, valor i garantia per a la professió.
- En aquest mateix article també es diu que les dades no es poden facilitar sense l'autorització del client.
- Article 1.10: parla de la responsabilitat personal de denunciar quan estan en joc els drets d'una persona incapacitada o indefensa.

2. La responsabilitat envers l'entitat per la qual hom treballa: l'article 2.3: assenyala que la documentació de treball pertany a la institució, no és propietat del professional que l'ha elaborada.

3. L'actuació de l'assistent social com a professional.

- L'article 3.1 parla de que s'han de fomentar i defensar els coneixements i els objectius, així com els valors i l'ètica de la professió.
- Article 3.3: considera prioritària l'actitud de disponibilitat en benefici del client.

4. La responsabilitat envers els col·legues: l'article 4.5 es refereix a que cal documentar el treball realitzat a fi i efecte que pugui ser transferible i evitar així molèsties innecessàries a l'usuari.

5. La responsabilitat envers la societat.

5.3.3. Definicions.

Tot seguit es defineixen els conceptes claus que faciliten la interpretació del document:

Ètica: per a aquesta definició es seguirà el que diu Bertrand Russell en el llibre titulat: Societat humana. Ètica i política. Russell pensa que la ètica no està formada per fets, sinó per sentiments o temor, desig o rebuig, amor o odi. L'ètica seria el sentiment amb el que s'acullen els fets: allò que guia i proporciona el camí a seguir. Les percepcions dels fets són objectives, no així els sentiments i emocions que diuen si aquestes percepcions són bones o dolentes.

Dilema: segons *Teresa Fuentes Caballero*, s'entén dilema com una situació conflictiva en la que s'ha de triar entre dos o més opcions igualment valuoses, la que sembli més adequada, i s'ha de justificar.

Documentació: segons el Diccionari de la Llengua Catalana, es considera un document escrit que ens il·lustra sobre un fet (principalment històric). Aquesta definició parteix de l'art. 2.4 del CD, que diu així: "*tenir en compte que la documentació del treball pertany a la institució, no és propietat del professional que l'ha elaborada*".

Secret professional: en la Gran Enciclopèdia de la Llengua Catalana, trobem que el secret professional és la obligació de no divulgar allò que s'ha conegut per raó d'ofici, i en relació amb el servei, si no és amb el consentiment de la persona que ho pot autoritzar. Aquesta definició de secret, refereix unes professions determinades, com son els metges, els advocats,...

Límits: punt més enllà del qual no es pot anar, o no pot estendre's una acció, una influència, etc... S'estén doncs per *limitar*, el fet d'assignar a alguna cosa un límit o la restricció dins de certs límits.

Funció: professió, exercici d'una feina. Les *funcions* són el conjunt dels càrrecs que comporta l'exercici d'una activitat o d'una feina.

Informa: informació escrita o oral sobre l'estat, la situació d'una persona. La *informació* és una indicació, ressenya que es dona sobre algú.

Control: acció de controlar, de verificar l'estat i la situació d'algú, segons una norma.

Les quatre últimes definicions, han estat extretes de la enciclopèdia Gran Larousse Català, Edicions 62, Barcelona, Primera edició, 1991.

5.3.4. Límits

Aquesta part del document s'estructura partint de les limitacions en les que els professionals es troben en el decurs de la seva intervenció, i que s'han anomenat Límits.

5.3.5. Límits i funcions

Les funcions dels treballadors socials estan definides en el Reglament Penitenciari, articles 227 al 229:

- Objectius de l'acció social penitenciària: l'acció social es dirigirà a la solució dels problemes dels interns i de les seves famílies, sorgits com a conseqüència del seu ingrés a presó, i contribuirà al desenvolupament integral d'aquests interns.
- Prestacions de les Administracions públiques: l'Administració Penitenciària promourà la coordinació dels serveis socials penitenciaris amb les xarxes públiques d'assistència social i facilitarà l'accés dels interns penats i classificats en tercer grau, i dels alliberats condicionals i definitius i dels seus familiars a les rentes d'inserció establertes per les diferents Comunitats Autòniques, així com als restants serveis socials i prestacions de les Administracions Públiques.
- Serveis Socials penitenciaris: els serveis socials penitenciaris assistiran a les persones que ingressen a presó i faran una fitxa social per a cada intern, que s'adjuntarà al protocol personal del mateix.
Els treballadors socials que treballen en el interior i en el exterior del Centre Penitenciari indistintament, atendran les sol·licituds que els formulin els interns, els alliberats condicionals adscrits a l'establiment, i les famílies d'uns i d'altres.
Els serveis socials vetllaran per mantenir al dia la documentació dels interns que estiguin donats d'alta a la Seguretat Social, i realitzaran les gestions oportunes perquè per els organismes competents es reconegui el dret a la assistència sanitària gratuïta als interns que reuneixin els requisits exigits.
El Centre Directiu regularà el funcionament dels serveis socials penitenciaris i les seves relacions amb la Junta de Tractament.

Malgrat que aquestes funcions estan definides, existeix una manca d'especificitat. Això, conjuntament amb l'amplia formació global que rep el TS al llarg dels estudis, coadjunta a que aquestes funcions estiguin, de vegades, uns límits difuminats. Aquestes circumstàncies han aportat que en moments determinats, els TS hagin realitzat tasques diverses com:

- Tramitacions de documentació d'interns (DNI, carnets de conduir caducats o extraviiats, operacions bancàries,...).
- Pagament de fiances.
- Gestions d'enterraments d'interns morts en el CP.
- Comunicar a les famílies l'hospitalització dels interns.

D'altres professions més antigues (metges, psicòlegs, advocats,...), tenen uns límits més clars. La funció del metge, per exemple, està més definida. L'aparició de nous interventors del social dins de la institució ha propiciat l'assumpció de part de les tasques assignades als TS, sense la clarificació dels límits i competències de cadascun dels agents.

Una altra dificultat rau en l'escassa producció escrita que envolta la professió. En el camp penitenciari existeixen unes problemàtiques i una legislació específica, difícilment extrapolable en d'altres camps.

5.3.6. Aplicació de la normativa o flexibilitat en la intervenció

De vegades, la normativa vigent marca la tasca a realitzar per al TS. D'altres, la normativa es pot adaptar a la situació.

CAS número 1: noia jove que es presenta al CP portant una nena de vuit mesos, per comunicar amb el seu marit que havia ingressat recentment; venia de molt lluny i desconeixia que necessitava dia i hora per a poder comunicar. Davant aquesta situació, el TS va valorar la necessitat de parlar amb el càrrec corresponent del CP, exposant-l'hi el problema. Aquesta intervenció va afavorir que, finalment, la parella pogués comunicar.

Si hom realitza una feina de qualitat, es possibilita la cooperació i un marge de confiança amb la institució, i la normativa pot ésser més flexible. El que està clar és que, en principi, la norma s'ha d'observar però la confiança vers els serveis socials penitenciaris és la que estableix la diferència en alguna situació especial, com en el cas número 1. Com a norma, en general només poden comunicar amb els interns els familiars i les parelles de dret. De vegades, una rigidesa de la norma pot portar als usuaris a intentar manipular situacions, és a dir, a inventar situacions que no existeixen, com poden ser de parentesc o d'afinitat. També es poden presentar situacions on aquestes normes poden entrar en conflicte amb els objectius de l'acció social penitenciària.

CAS número 2: pares d'edat avançada, que s'han desplaçat amb tren amb un paquet de roba pel seu fill, internat al CP; porten carregant-ho des de l'estació al CP, i van caminant. Se'ls fa difícil comprendre que les normes de la institució no deixen entrar paquets, si no és en dies determinats, per tant, es veuen en l'obligació de retornar carregats, havent fet el viatge debades.

Com indica el Reglament Penitenciari (RP), l'acció social ha d'anar dirigida a la solució dels problemes dels interns i de llurs famílies.

5.3.7. El dret a la prestació de serveis socials.

L'article 7 del Decret Legislatiu 17/1994, de 16 de novembre, parla del dret d'accés als serveis socials. Per tant, partim de la premissa que aquesta assistència és un dret i que, com a tal, els usuaris poden decidir exercir-ho o no. Quan un intern ingressa en un CP, s'estableix una relació no voluntària entre l'intern i tots els professionals que formen part de l'equip de tractament. Per tant, es tracta de una relació mediatitzada des del seu començament.

Des de el camp del Treball social, moltes vegades es pot vulnerar el dret a la intimitat dels nostres usuaris. Per exemple, en les visites a domicili. Tradicionalment s'ha fet us d'elles, ja que venien especificades en l'antic Reglament Penitenciari com una de les funcions del Treballador Social (article 301.a: "entrevistar-se amb els interns observats o tractats, amb els seus familiar i, en general, amb les persones que els coneguis, traslladant-se, si és necessari, al domicili dels mateixos, recollint per tots els mitjans al seu abast la major informació perifèrica possible relativa als interns"). El usuari i llurs

familiars es troben davant d'un professional que no han escollit. Malgrat que l'assistència social és un dret de l'usuari, els professionals es poden trobar davant de demandes inapropiades, realitzades pels propis clients. La inadequació d'aquests plantejaments, obliga a participar en la recerca dels mitjans més adients per solucionar el problema, conjuntament amb els usuaris, intentant que sigui els mateixos individus els responsables del canvi.

CAS número 3: família composta pel matrimoni dos fills. Un dels progenitors ha ingressat a presó, amb una condemna de dos anys. La família veu minvats els ingressos, i la unitat familiar té que fer front a les mateixes despeses amb la meitat dels sous: el lloguer del pis, els col·legis privats dels nens, i d'altres despeses regulars. Aquesta família realitza una demanda d'ajut a la Comissió de caire econòmic per pagar la escola dels nens i pel lloguer de l'habitatge (bastant alt). En aquesta situació, el TS és planteja la reducció de despeses, ja que d'ajudar-los puntualment no resoldrà el problema.

5.3.8. Límits de l'acció social: entre el voluntariat i els treballadors socials.

El Reglament Penitenciari parla d'acció social penitenciària en el Capítol II del Títol IX i, concretament, en el seu article 227. Dins d'aquest article s'entén acció social com a treball social, ja que aquest Capítol tracta de serveis socials penitenciaris. El compartit és fer acció social, que és una activitat pròpia del treball social i del voluntariat. Dintre de les tasques que els professionals han realitzat històricament, n'hi ha que podrien ser pròpies del voluntariat, perquè no requereixen especialització. El voluntariat hauria d'estar organitzat i coordinat des dels serveis socials penitenciaris.

Això facilitaria la fixació de límits entre el treball professionals i el voluntari. Fixar els límits del treball voluntari i dels treball professional podria ser el primer pas per a organitzar les funcions d'aquest. Però es té sempre la certesa de que treballa per a persones i que, per molt que és normativitzin i sistematitzin les activitats, s'ha de treballar pel benestar dels interns, i, en últim terme, considerar prioritària l'actitud de disponibilitat en benefici del clients.

CAS número 4: intern pensionista, al que l'hi finalitzava el termini per la revisió de la seva pensió. Se l'hi havia de fer gestions, les quals el intern va encomanar als voluntaris. El voluntari que les va fer, l'hi va dir a l'intern que estava tot arreglat, però un dia abans de la finalització del termini, i després d'ésser preguntat per l'intern, el voluntari va respondre que no en sabia res. Llavors va intervenir d'urgència el professional del treball social: únicament calia un certificat de permanències emès pel CP.

5.3.9. Quan al TS se l'hi assigna un rol controlador.

L'article 200 del RP, determina que el seguiment i control dels alliberats condicionals s'efectuarà pels serveis socials penitenciaris (SSP). Així mateix, estableix que els informes de seguiment i control d'aquests seran realitzats pels serveis social (SS).

En aquesta situació, els treballadors socials han de realitzar una funció, no voluntària, de control davant dels alliberats condicionals, tenint que exercir un paper clarament controlador, ja que han d'informar als Jutges de Vigilància Penitenciària. És totalment qüestionable si aquest rol és un funció pròpia d'un professional del TS, però ara per ara dins de les Comissions, és a dir, dels Serveis Socials, no existeix un altre

professional (com podria ser un educador, un delegat o d'altres), que la pugui realitzar. El dilema es pot plantejar al TS, ja que com es diu a l'article 2 del Codi Deontològic, *"s'han de conèixer i respectar els objectius i la filosofia de la entitat on es treballa, mentre no vagi en contra dels principis bàsics de la professió"*. El cert és que la percepció real que els usuaris (en aquest cas els alliberats condicionals) tenen del TS com a figura de control, interfereix en la relació i, per tant, amb la intervenció com a professionals amb aquests. És important doncs, valorar abans la informació que es dona d'un usuari.

És molt gràfic veure com canvia la relació entre TS/intern quan aquest està en el CP, i quan surt en llibertat condicional, donat que en aquest moment, el alliberat té l'obligació de presentar-se periòdicament al mateix i notificar-l'hi tots els canvis que es produeixin en la seva situació (laborals, de residència, ...), fet que provoca que el alliberat condicional visqui aquesta relació com imposada i limiti molt la relació abans establerta amb el professional.

De fet, al llarg del tractament penitenciari, intervenen amb els interns els equips de tractament, constituïts per diferents professional (psicòleg, pedagog, criminòleg, educador, mestre, treballadors social,...). En el moment en que un intern passa a complir el que li queda de condemna en llibertat condicional, només intervé el TS, és a dir, la tasca que es realitza en qualsevol intern d'un CP és d'equip, però el seguiment d'aquesta última etapa del tractament és exclusivament d'uns membres d'aquests equips, que són els treballadors socials.

Cal tenir present que si un professional valora objectivament un cas i és honrat amb ell mateix i amb l'usuari, ha de reflexar-ho en l'informe que elabori i deixar que sigui el JVP qui decideixi, ja que és aquest qui ha de prendre les decisions i actuacions pertinents en cada cas.

5.3.10. Secret professional i confiança amb l'usuari.

El secret professional no està reconegut legalment com a tal secret dins la professió de treball social, encara que el codi d'ètica sí que recull en el punt 1.5 que *"el secret professional és un valor i una garantia per a la professió. El client, per poder confiar en els assistents socials, ha de tenir la certesa que es respectarà la seva intimitat. Tant la recollida com la comunicació de dades seran restringides a les necessitats de l'actuació professional. No es poden donar a conèixer dades sense l'autorització del client, sempre que no hi hagi una situació que l'impedeixi de ser responsable o que puguin ser perjudicades terceres persones de manera greu. No es viola el secret en un treball en equip i/o interdisciplinari, sempre que el que es reveli sigui necessari per a la intervenció professional"*. De fet, aquest secret està reconegut en poques professions: policies, advocats,... Si es descobreixen que el professional guarda aquest secret, de vegades pot ésser delictuós. Es tractaria del delictuós d'impedir determinats delictes, o de promoure la seva persecució (article 450 CP 95). En relació a aquestes situacions, el CD també recull en l'article 1.10, que el treballador social s'ha de fer *"professionalment responsable de denunciar quan estan en lloc els drets d'una persona incapacitada indefensa (infants maltractats, vells abandonats,...)"*. En aquests casos, sempre es té l'obligació d'informar de fets evidents, no de suposicions. Un cas apart el constitueixen els periodistes, que poden realitzar reportatges de col·lectius o persones buscades per a la llei, i no estan obligats a revelar les seves fonts d'informació. La diferència amb professions com aquesta pot ser deguda a la intimitat dels secrets coneguts pels treballadors socials, que es diferencien dels periodistes en que aquest últims exposen fets o fenòmens públics, que poden interessar al conjunt de la societat i que no fan referència a la intimitat de les persones privades.

Aleshores s'ofereix el següent interrogant: el conèixer la intimitat dels usuaris ens obliga més com a professionals? Salvant totes les distàncies, es pot comparar el secret professional amb el secret de confessió.

CAS número 5: dona d'ètnia gitana que rep maltractaments per part del seu marit, que està en llibertat condicional. Aquesta situació ja era coneguda quan aquest complia condemna en regim semiobert, i també pels serveis socials de la zona, encara que la causa per la qual havia estat condemnat no era aquesta. La dona, en totes les entrevistes amb el treballador social en que s'intenta abordar aquest tema, deixa entreveure la situació, però està espantada i no vol denunciar els fets, ni que ningú intervingui en la seva vida privada, manifestant que negarà qualsevol al·lusió al fet en cas de que els mateixos fossin posats en coneixement de l'autoritat judicial sense els seu consentiment.

CAS número 6: intern que, al llarg d'una entrevista amb el TS, li diu que té anticossos de la SIDA, però que no vol que aquest fet sigui posat en coneixement de cap membre de la seva família. Aquest intern té comunicacions vis a vis amb la seva dona, la qual ignora la situació sanitària del seu marit, agreujant-se això per la no utilització de mesures preventives; per tant, exposada a contraure la malaltia. En aquests cas i en situacions similars, sorgeix el dubte en la actuació del TS. És clar que s'ha de realitzar un treball amb l'intern per mentalitzar-lo dels perills de la seva conducta i actitud vers la seva dona. Aquesta intervenció ha d'anar encaminada a que l'intern prengui consciència del problema. Si, malgrat aquest treball, l'intern no canvia la seva actitud, d'alguna manera s'hauran de salvaguardar els drets que aquesta dona té de conèixer la situació de risc a la qual està exposada.

5.3.11. Ús o abús de la informació?

Aquest punt fa referència a l'informe i a la informació, així com al traspàs de la mateixa. Potser seria necessari diferenciar entre:

- Informació (d'un aspecte concret).
- Informe social (d'una situació més global).

Es poden realitzar informes socials molt variats. Alguns d'ells només seran informacions, no informes, perquè es tractarà d'informar d'algun aspecte o activitat. De vegades es demana al treballador social informació poc pertinent, i el professional pot realitzar un informe per finançar una pròtesis, o d'un arrest de cap de setmana.

L'eina o instrument que resta al TS per protegir-se, és en bona part la prudència, ja que aquests informes queden arxivats en un expedient. Es planteja la possibilitat de posar data de caducitat, és a dir, de validesa, als informes, donat que les situacions canvien, i un informe pot ser vàlid en un període determinat i passat cert temps la situació que aquell informe revela no tingui res a veure amb la situació present. Per això és útil també relativitzar davant d'una consulta d'expedient.

La prudència i la cautela a l'hora d'emetre informació, són dos elements claus que han d'envoltar aquest procés. Potser de vegades, i en un sentit de col·laboració, es facilita més informació de la necessària o de la que es sol·licita.

CAS número 7: s'elabora un informe per la classificació d'un intern jove (sense antecedents); aquest, abans del seu ingrés, convivia amb una noia des de feia molts

mesos. En l'informe es recull tot tipus de dades sobre la mateixa (nom, cognom, residència, lloc de treball,...).

Aquí novament, cal recordar que el CD, en l'article 1.7 assenyala que “*s’ha de preservar la intimitat de les persones no usuàries que puguin ser al·ludides en la documentació*”.

En relació amb aquest tema, es poden evitar altres conflictes usuals en els que es pot trobar el treballador social:

- La lleialtat vers l'usuari: la informació que aquest usuari proporciona al professional per la mateixa relació de confiança Assistent Social-usuari.
- Lleialtat vers la institució per la qual hom treballa.

El compromís i la relació assistencial que s'estableix entre TS i l'usuari fa que, de vegades, el TS es pugui veure pressionat i obligat a facilitar a aquest una informació que sap que no li hauria de facilitar, perquè pertany a un òrgan col·legiat. Per exemple, els resultats de les classificacions, després de la reunió de la Junta d'Observació i Tractament. En tot cas, s'haurà de derivar a l'intern al representat de la Junta autoritzat per donar aquesta informació.

Els usuaris, en situacions determinades, poden donar molta informació (perquè es senten angoixats, per exemple), però el TS ha de triar que és important pel cas i la que no ho és. Potser aquella informació, que no és gaire important, i que l'usuari dona en un moment d'angoixa, no s'hauria de reflectir per escrit a l'expedient, perquè forma part del secret professional. Es treballa amb molta informació, però de tota aquesta, només una part servirà per a treballar amb l'usuari, l'altre no servirà.

5.3.12. La informació pertany a l'usuari, a la institució o al professional que l'elabora?

Es planteja el següent dilema: a qui pertany la informació facilitada per l'intern?

- Als usuaris.
- A la institució.
- Al professional que l'elabora.

El Codi Deontològic contesta aquesta pregunta. L'article 2.4 diu així: “*tenir en compte que la documentació del treball pertany a la institució, no és propietat del professional que l'ha elaborada*”. Alguns professionals han passat per l'experiència de que els usuaris han tingut accés als informes socials propis (a través del seu advocat, o dels propis Jutjats) amb el sentiment d'indefensió que això comporta. Potser s'hauria de tenir clar el dret de l'usuari a accedir als informes que l'hi són propis.

Aquesta situació es compara amb els informes mèdics, als quals el malalt té sempre dret a accedir-hi, sempre que els demani prèviament. El que succeeix és que hi ha una diferència: el contingut dels informes mèdics són dades molt objectives, i això no és cert en el cas dels informes socials. Potser aquí es troba el quid de la qüestió: les dades d'un informe haurien de ser objectives, i s'haurien de fer valoracions solament tenint en compte aquestes dades objectives, de manera que qualsevol altre professional que volgués consultar l'expedient pogués, en base a aquestes dades objectives, arribar a la mateixa conclusió o valoració, essent el factor subjectiu poc rellevant. Hi ha que tenir en compte, però, que cada persona té el seu propi sistema de valors, i que aquest sistema influeix de manera decisiva a l'hora de valorar qualsevol

situació. El professional no s'hauria de deixar influir per aquest sistema de valors (o al menys ésser conscient i deixar-se influir el mínim) en el moment de jutjar la situació d'un usuari. Teòricament hom sap que s'ha d'ésser el màxim objectiu possible, però en aquesta objectivitat influeix també el sistema cultural en el que es viu. S'ha d'intentar ser coherents amb la professió i amb la informació. Moltes vegades es sol·liciten d'altres informes sobre el usuari o sobre llurs familiars (per tal d'elaborar el informe), informacions de tipus psiquiàtric o mèdic (drogodependències,...), i aquesta informació es dona sense que l'usuari hagi donat el seu consentiment.

S'ha de tenir present que els informes que s'elaboren queden arxivats en l'expedient social de la institució per a la que hom treballa, i que aquesta institució o un altre professionals que ocupi aquest lloc pot fer us d'ells.

5.3.13. Fer valoracions és fer judicis?

La valoració del cas és la opinió que el TS fa al respecte. Es parla de la utilització que, de vegades, un professional pot fer amb la informació, a fi d'assolir un determinat objectiu. En aquells casos en els que es considera que la situació actual d'un usuari no és gaire clara ni transparent, però no es tenen dades objectives del cas, sinó que el TS es recolza amb els antecedents per argumentar aquesta creença.

CAS número 8: alliberat condicional que complia una llarga condemna per multitud d'estafes, frau i falsificacions. La seva conducta en llibertat condicional no era gaire clara ni aquesta persona facilitava cap dada de la feina que desenvolupava, mostrant indicis de que ocultava alguna cosa. Per informar al Jutge de Vigilància Penitenciària es va recórrer als antecedents d'aquest senyor, donat que es tractava de una persona reincident en activitats poc clares.

La valoració d'un cas és l'opinió que un professional té respecte el cas.

Aquesta valoració forma part de l'especificitat de la feina del TS. S'ha de tenir clar que aquesta valoració que el professional fa del cas, fruit del seu coneixement del mateix i de les dades que en té, no és vinculat, essent d'altres instàncies les qui tenen la responsabilitat de la decisió.

5.3.14. Objectivitat vers subjectivitat?

L'article 1.1 del CD diu que "*tots els usuaris han de ser atesos amb el mateix interès, dedicació i honestedat professional, sense excepció de persones*". Es parla de la individualització en el tractament dels casos; aquest tipus de treball dona peu a que el professional s'involucri amb el client, possibilitant una certa empatia en alguns casos. La responsabilitat professional, per contra, fa que els Jutges, que no coneixen tan a fons ni tan particularment a les persones, puguin fer complir i amb el seu treball (ser justos), han de preservar-se, en certa manera, de qualsevol sentiment a favor o en contra del sentenciat.

L'article 1.4 del CD senyala que "*tota tasca professional està al servei de la persona i s'ha de deixar la relació amb el client quan ja no sigui necessària*". I el 4.5 diu: "*documentar el treball realitzat a fi i efecte que pugui ser transferible i evitar molèsties innecessàries a l'usuari. Cal considerar també que la documentació és un material bàsic d'estudi que ha d'aportar elements útils per adequar la política social a les necessitats reals de la població*". Per tant, s'ha de procurar sempre la màxima

objectivitat possible. Aquells aspectes menys contrastables, que són fruit de la relació d'empatia i dels sentiments positius vers l'usuari, és a dir, els aspectes més subjectius, no s'han d'utilitzar.

5.4. Conclusions

El Reglament Penitenciari estableix que els serveis socials assistiran a les persones que ingressin a la presó, atendran les seves sol·licituds, així com les dels alliberats condicionals i llurs famílies. Malgrat que en aquest Reglament s'estableixen unes funcions, s'observa una manca d'especificitat que ha portat a la realització de tasques molt disperses, que, juntament amb d'altres factors, com l'aparició d'altres interventors del social dins de la institució, fan necessària la clarificació dels límits i competències de cadascú. Els treballadors socials i els voluntaris realitzen acció social, però són els primers qui haurien de coordinar el treball del voluntari, perquè aquest s'encaminaria realment als objectius establerts, i no es cauria de vegades en la duplicitat o en la dispersitat de les mateixes.

En l'activitat dels Treballadors Socials intervé l'ètica professional, la personal i la política de la institució. Així, i segons la definició d'ètica donada al inici del document, es pot dir que l'ètica és individual de cada persona, i davant d'un cas, cada TS ha d'actuar segons el criteri de la seva ètica professional.

De vegades les normes de la institució poden entrar en conflicte amb els objectius de l'acció social penitenciària, per la qual cosa és convenient crear un marc de confiança i cooperació, i realitzar un treball qualitatiu per afavorir, en situacions determinades i en benefici dels usuaris, però al·ludides en la documentació. La majoria de vegades es té informació de l'usuari, però només una part servirà per treballar amb aquest.

La informació pertany a la institució, però l'usuari té dret a accedir a la informació que l'hi és pròpia. Per això, és important l'objectivitat en l'elaboració de les dades, els aspectes més subjectius que no s'han d'utilitzar.

La valoració d'un cas forma part de la especificitat de la feina del TS, però la pressa de decisions i d'actuacions respecte a un intern correspon als òrgans competents.

5.5. Referència bibliogràfica

Asamblea General de la Federación Internacional de Trabajadores Sociales (Octubre 1996): La ética del trabajo social, Madrid, edita el Consell General de Col·legits Oficials de Diplomats en Treball Social i Assistents Socials d'Espanya.

Barreiro, Alberto J. (1996). El delito de revelación de secretos (profesionales y laborales). *La ley*, 3. 1.295-1.305

Bermejo Escobar, Francisco J. (Juny 1997). La ética en el trabajo social. *Revista de Trabajo Social* (n. 146).

Blanco Cordero, I. (23-29 Juny 1997). Relevancia penal de la omisión o del exceso de información médica terapéutica. *Revista de actualidad penal* (n. 26). 575-603.

Carrillo, Marc. Información y secreto: ¿relaciones conflictivas? *Revista Jueces para la Democracia*. (n. 23). 3-8.

Codi d'ètica dels assistents socials. Junta de Govern, Barcelona.

Criterios éticos internacionales para los trabajadores sociales. 17-22.

Cusi, Francesc (1994), La llibertat de expressió y sus límites. *Quaderns de estudi i documentació*, 11.

Choclán Montalvo, José A: (1996). Las medidas de seguridad y corrección en el nuevo.

Código Penal. *Revista del Poder Judicial* (n. 43-44). 85-117.

Diccionari en Llengua Catalana (1968). Barcelona: Editorial Ramón Sopena.

Estela i Barnet, Andreu. El trabajo social en el ámbito penitenciario. 35-53.

Frígola Vallina, J: i col·laboradors (1995). La cláusula de secreto profesional en el Código Penal 1995. *Revista Poder Judicial* (n. 40). 85-99.

Fuentes Caballero, Maria Teresa (17 d'Octubre 1997), *Dilemes ètics en la nostra pràctica: entre el control i la inserció*. Primera Jornada sobre Serveis Socials d'Atenció Primària, Barcelona.

García Valdés, Carlos (1992): Legislación Penitenciaria, Madrid, Editorial Técno.

Generalitat de Catalunya (1983). *Decret 555 de creació de les Comissions d'Assistència Social Penitenciària* (publicat en el DOGC n. 575).

Generalitat de Catalunya, Departament de Benestar Social (1994). *Decret Legislatiu 17, text refós de les tres lleis de Serveis Socials* (publicat en el DOGC n, 1.997, el 13.01.95).

Generalitat de Catalunya. Estatut d'Autonomia.

Generalitat de Catalunya. Llei del Parlament de Catalunya.

Gimbernat Ordeig, Enrique i col·laborador (1997): Código Penal, Madrid, Editorial Técno, Tercera edició.

Gimenez Salinas i Colomer, Esther (1992). El treballador social: entre la obligació de callar i el deure d'informar. *Revista Papers d'estudi i Formació* (n.9). 77-84.

Gran Enciclopèdia de la Llengua Catalana.

Gran Larousse Català (1991). Barcelona: Edicions 62.

Hernández, Antonia (4rt. Trimestre 1989). Prisión. Trabajo social penitenciario y postpenitenciario. *Revista de Treball Social* (n. 16). 68-74.

Lázaro Aparicio, Araceli (Juny 1997). Dificultades ètiques para el educador. *Revista de Treball Social* (n. 146). 154-155.

López Guerra, Luís (1991): Constitución española, Madrid, Editorial Técnos, Cinquena edició.

Luzón Peña, Diego M. (1990). Tratamiento del Secreto Profesional en el derecho español. *Revista del Poder Judicial* (n. Especial 13). 133-138.

Llopis, Beneta (Juny 1997). El Consell Assessor d'Ètica del Col·legit de Catalunya. *Revista de Treball Social* (n. 146). 88-91.

Martínez de Antoñanza, Rosa i Col·laboradors (Juny 1997). Reflexiones sobre ética y trabajo social. *Revista de Treball Social* (n. 146). 88-91

Michavila Núñez, J.M. (1987). El artículo 24 de la constitución y el derecho al secreto profesional: una visión unitaria de la institución. *Revista Civitas* (n. 53). 537-553.

Ministerio de Justicia e Interior (1996). *Real Decreto 190, por el que se aprueba el Reglamento Penitenciario* (publicat en el BOE n. 40, del dijous 15 de Febrer).

Petrillo, Luigi (1994). Problemes de la pràctica de detecció, així com conflictes entre el deure d'informació i el deure de confidencialitat. *Revista Iuris* (n. 2). 57-67.

Ros Lorente, Eugenia (1988). Consideraciones entorn el secret professional de l'assistent social. *Revista de Treball Social* (n. 112). 105-117.

Rusell, Bertrand (1993): Societat humana: ética y política, Madrid, Editorial Càtedra.

NOTA.

El Centre d'estudis Jurídics i Formació Especialitzada ha editat aquest document respectant el text original dels autors, que són responsables de la correcció lingüística.

Les idees i opinions expressades en el document són de responsabilitat exclusiva dels autors, i no s'identifiquen necessàriament amb les del Centre d'estudis Jurídics i Formació Especialitzada.

d

Els formats **Debat a bat** es configuren com a espais de treball on s'analitza la praxi professional entorn a un tema concret. Aquests espais pretenen generar un marc de debat fonamentat en l'experiència i coneixements dels professionals que els integren, i arribar a conclusions que facilitin la intervenció professional.

Aquests grups compten amb l'assessorament continuat d'un expert que permet aclarir, resoldre o incorporar nous punts de vista i facilitar l'elaboració d'una base teòrica comuna en l'abordatge del tema plantejat.

Els documents elaborats en els grups de **Debat a bat** poden ser consultats a la pàgina web del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada.